

RINGERIKE.

RUNE

Denne siden skal være blank

RINGERIKE

1980

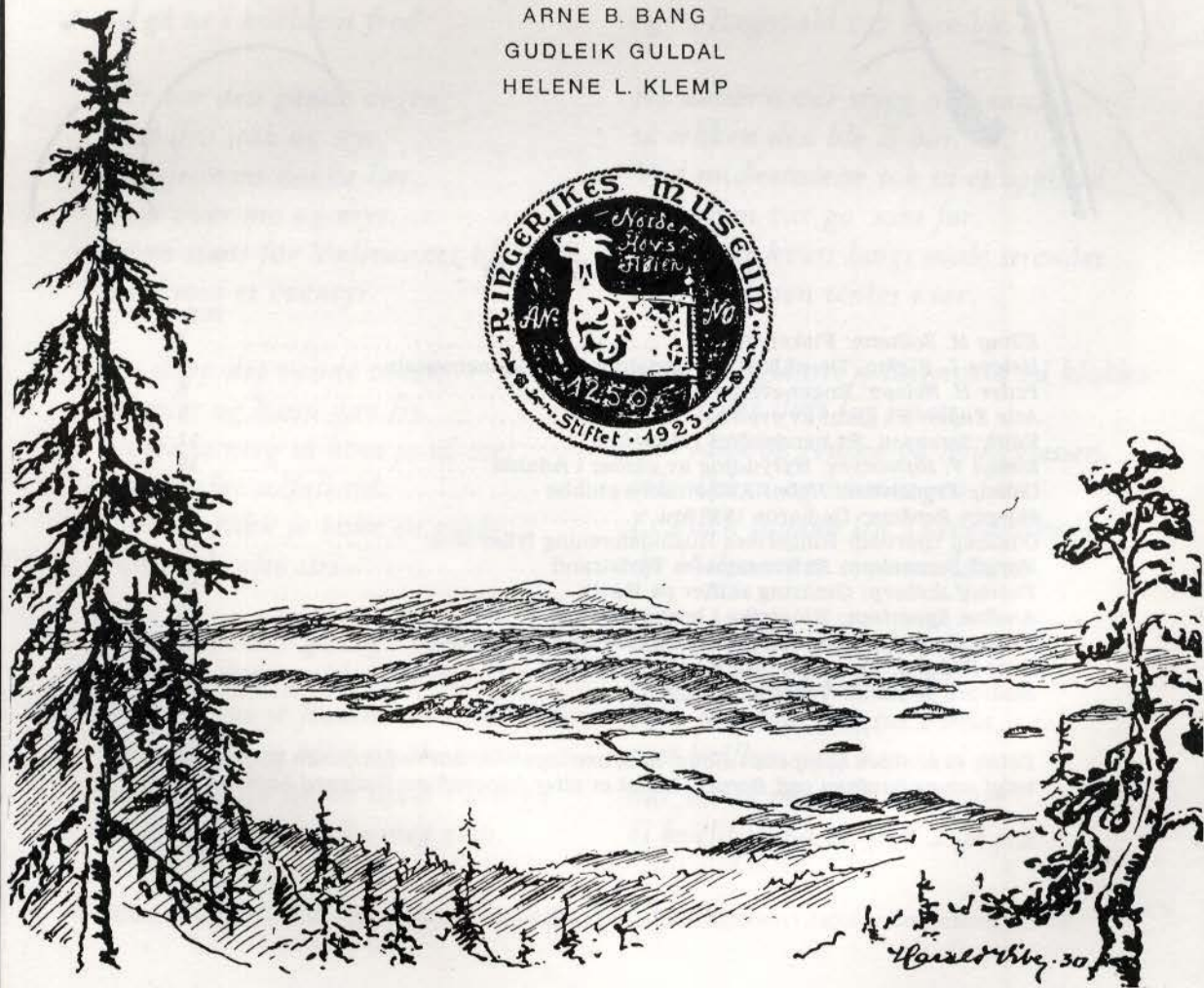
(Hefte nr. 52)

UTGITT AV

RINGERIKE UNGDOMSLAG
RINGERIKES MUSEUM
OG RINGERIKE HISTORIELAG

VED

ARNE B. BANG
GUDLEIK GULDAL
HELENE L. KLEMP

I N N H O L D :

	Side
<i>Elling M. Solheim</i> : Fiskelykke	3
<i>Helene L. Klemp</i> : Dr. phil. H. O. Christophersen in memoriam	4
<i>Peder H. Nelson</i> : Enger-eventyret	6
<i>Asle Enger</i> : Et glimt av eventyr	9
<i>Edith Sørensen</i> : Et handelshus i Hønefoss	11
<i>Eivind F. Halvorsen</i> : Nyrydding av gårder i Adalen	18
<i>Connie Frydenlund Holm</i> : Asbjørnsens stubbe	23
<i>Morgan Bentzen</i> : De harde 1930 åra	24
<i>Oddlaug Gjørvad</i> : Ringerikes Husflidsforening fyller 50 år	26
<i>Margit Samuelsen</i> : Et lite sagn fra Tyrstrand	30
<i>Thorleif Solberg</i> : Omkring skifter på Havik	31
<i>Arnfinn Syvertsen</i> : Ringerike i bronsealdertid	35
<i>Thure Lund</i> : Gommæs: Miljøet, Musikere og Komponister	39
<i>Arne B. Bang</i> : Den Kirkelige Konfirmasjon	44
<i>Hallvard Løyland</i> : Vegårdsfjerdingen	46

Det er 40 år siden kampene i Haug. Som omslagsbilde har redaksjonen derfor i år valgt minne-bautaen ved Borger. Bildet er etter fotografi av Hallvard Løyland.

Fiskelykke

ELLING M. SOLHEIM

Når verda ble innpåsliten
og ville trampe meg ned,
tuta sitt iltre galdrekvad,
gav ingen livd noe sted,
da var det godt å ta fiskestanga
og gå ut i kveldens fred.

Det var den gamle vegen:
Bort ifra ståk og styr,
inn gjennom dække lier,
fram over mo og myr.
Ingen stans før Vælsvannet blånte
fram som et eventyr.

Da slapp det vonde taket,
bingsler og bann gav fri.
Nøyta je meg så kom je til oset
tidsnok før solfallstid.
Kanskje rakk je koke en gotår.
Natta ble ofte stri.

Drømmen var go å gå på,
je spratt over stokk og stein.
Med ett var je framme, der lå vannet
i kveldgull og blått og skein.
Je kjente det sterke taket i bringa
og brisen som vaska meg rein.

Her var kjentfolk å treffe:
Han Ragnvald sto stø og trygg,
skubba seg litt over nakkesena,
slo etter knott og mygg,
myste mot skybrand, beit tvert av bussen:
Inatt trur je åbbår'n blir stygg.

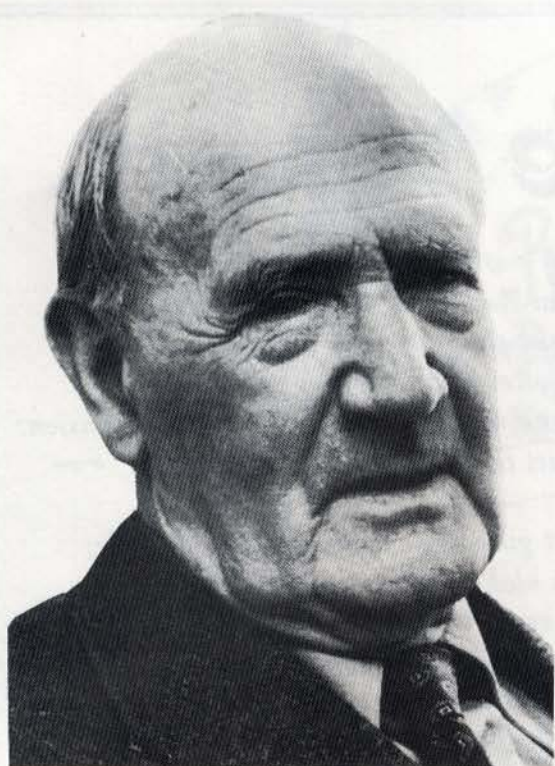
Det gikk jamen slik som han spådde:
Da klokka nærma seg ni
og synnavindsuset tagna i åsen
var åbbår'n der som ei skri.
Doblet dansa og snella hvisla
og 'n Ragnvald var bare bli.

Jo, åbbår'n var stygg den natta
så sekken den ble ei bør.
Ved midnattsleite tok vi et opphald
og kaffen var go' som før.
Måråbett kvast langs svale strender
mens solelden tentes i sør.

Men der glåmte'n Ragnvald på klokka:
Nå er det slutt for i natt.
Vi rydda og renska på nyingplassen,
tok sekken og heimvegen fatt.
Et blikk tilbake fra Tråvedælshøgda
dit Vælsvannet einsamt lå att.

Bare et ørlite minne,
men det er så kjært å ha.
Den som har skogsus i sjela
veit hvilken veg han skal ta
når verda med alt sitt glitter
ei kveldsstønd er godt å gå fra.

Elling M. Solheim ville den 17. januar i år ha fylt 75 år. Redaksjonen vil gjerne hedre hans minne.

DR. PHILOS.

H. O. Christophersen

IN MEMORIAM

HELENE L. KLEMP

I de siste dager av mai 1980 ble vi gjort kjent med at dr. philos. Halfdan Olaus Christophersen var gått bort. Ved hans død har en uhyre aktiv skribent lagt pennen ned for alltid. Han skrev ikke så meget i heftet «Ringerike», men han skrev adskillig om Ringerike, bygdene rundt Tyrifjorden og Krokskogen. Disse trakter kjente han bedre enn de fleste andre på Ringerike. Heftets redaktører har derfor funnet å ville minnes ham som den lokalstørrelse og kjentmann han var på disse trakter. Hans bøker vil tale hans sak bedre enn vi kan.

H. O. Christophersen var født i Drammen 13. desember 1902. Han ble student i 1921, tok magistergraden i litteraturhistorie i 1930, cand. philol s. å. og dr. philos. i 1932. I årene 1935-1939 var han universitetsstipendiat i idéhistorie, var samtidig lektor ved Riis skole og 1938-1943 var han universitetslærer i engelsk litteratur. 1940-1953 var han medlem av Chr. Michelsens Institutt, leder av Nansen-skolen fra 1946 og Fridtjof Nansens Institutt siden 1957.

Under krigen organiserte dr. Christophersen det hemmelige beredskapsarbeid ved Chr. Michelsens Institutt med tanke på den økonomiske reorganisering av Norge når krigen

var slutt. Dessuten satt han i Hjemmefrontens ledelse. Fra freden og frem til 1947, var han formann i Opplysningskomiteen for gjenreisningsarbeid. I 1946 satt han også i Interimstyret for Nansenskolen, og tillike i styret for Norge-Amerikaforeningen i tre år. Dertil satt han i kortere perioder i styret for Verdens Gang og i styret for den liberale internasjonale. I 1946 ble han medlem av Videnskapsakademiet.

Som leder av Nansenskolen på Lillehammer organiserte han en rekke Nansenskole-kurs flere steder i Norge. Kursene varte gjerne i flere dager, og han var ikke bare lederen, men han foreleste selv i tråd med de emner som var lagt opp. Dertil kom at han bragte med seg andre meget dyktige forelesere. Gjennom disse kursene og de høyt kvalifiserte forelesere, ledende personligheter ved vårt universitet og våre høyskoler, innen politikk og næringsliv fikk menneskene i lokalsamfunnet anledning til å møte idéer og tanker i tiden. Vi som deltok i disse kursene, enten det var på Ringerike eller andre steder i landet, vi fikk idéer og tanker som vi kunne arbeide videre med. Blant alt han skrev og arbeidet med var også en oversettelse til norsk av «Sonetter» av William

Shakespeare. Den utkom i 1945. Ennu kan jeg høre dr. Christophersen stå på talerstolen under flere kurs, og lese Sonetter på norsk. I dette arbeid, som vel for de fleste er tungt tilgjengelig på engelsk, hadde han lagt mye arbeid og mye av sin kjærlighet til engelsk litteratur. Når dr. Christophersen med sin malmfulle røst leste Shakespeare, lyttet du og følte deg hensatt til Avons bredder. Det var historisk sus over dette arbeidet.

En annen som stod hans hjerte nær, var teologen og sosiologen Eilert Sundt, og sin hovedinnsats som forsker gjorde han nettopp om Eilert Sundt. Han skrev en stor og utfyllende biografi om Sundt, utkom 1962, og han tok for seg Sundts verker og bokstavelig talt, pusset støvet av dem og lot dem utkomme på nytt. Her nedla han et utrettelig arbeid, og han hadde den glede å se at denne nye utgaven av Eilert Sundts verker, ble brukt, og i dag er den uunnværlig for norsk sosialhistorisk forskning.

Han vandret Ringerike, Hadeland og Krokskogen rundt. Stier og veier kjente han, og han kjente også historien til alle disse steder. Ingenting her var ham fremmed, og vel hjemme etter sine vandringer tok han fatt på å skrive om tingene. Det ble mange artikler og bøker, herlig lesning som mange satte pris på. Her kjente menigmann seg igjen, her var de på hjemmebane, og gjennom hans skrifter utvidet de sitt kunnskapsstoff om stedene som de var så glade i. Med dr. Christophersen vandret de på kjente stier og ofte i følge med andre forfattere som Asbjørnsen og Wergeland, f.eks. og mange andre. Hans natur- og kulturglede er blitt et viktig bidrag til vår nye økopolitiske holdning.

Dr. Christophersen rakk meget i livet. En av de som skrev om ham etter hans død, sammenlignet ham med en stor elg i skogen, en ikke ueffen sammenligning. Han var en personlighet vi ikke lett glemmer, og mangt er sikkert skrevet om ham ved hans død. Umiddelbart etter at dødsbudskapet var nådd oss,

fant jeg følgende lille «nekrolog» i «Aftenposten», en nærmest anonym takk fra Knut A. Nilsen, anonym, men så uhyre innholdsrik og veltalende. Jeg tar den med her:

Jeg satt en gang i utlendighet, det er mange år siden, tyve. Det var sydpå, i et mørke som kom ved attentredvetiden, og siden var tett og klamt til timer etter midnatt. Sikadene vislet mellom trær og mellom blomster jeg ikke visste navnet på, ikke var det bekkeblom, ikke var det røsslyng, og en doven elv smøg seg sammen bak skittenkalkede hus; menneskene snakket et sprog jeg nesten ikke forstod, dessuten luktet det ille fra elvevannet og fra en bistro over gaten strømmet hvitløk og pastis.

En kveld blant mange, akkurat denne gang var det langt hjem, jeg husker ikke mere hvorfor. Eller hadde jeg fått brev, jeg vet ikke sikkert.

Iallfall: Jeg bestiller en flaske av egnens vin enda klokken er halv elleve, men ennå kleber skjorten til kroppen etter solens hvite herjing over svidde marker langs Isere. Så går jeg til mitt rom, finner den eneste bok jeg har tatt med hjemmefra, en førstehjelpspakke for alle tilfelles skyld, i tilfelle det skulle bli for langt til Katnosa.

Og ikveld var det det her i den kvelende tørre landsby så langt fra alt.

Jeg drikker min vin, sikadene holder riktignok på, men stanken fra elven blir mindre: Nå vandrer jeg på gamle veier, på nye stier i Marka der hjemme, ingen kan likevel se at jeg er gjensnørt i halsen og må ta min vin i doble slurker, men jeg blar i min bok og kjenner rådraget fra Heggelielven, hører myggen danse over Nysetra, ser at Storflåtan ligger sørt og kjølig. Og ser gamle sagn gjennom tusserøyken over Hakloa.

Bare fordi jeg har en bok og et glass landvin mellom hendene!

Så nær en ting kan komme, når den er lengst unna, når Glåmene under vintermånen er en geografisk umulighet, her under en parasoll på et fortau i en landsby i kartets søndre ende!

Men Glåmene er her, og Gjerdingen og Løvliseter, Skillingen og Haklomanen, fordi jeg leser i min bok som er vandringer og trollskap linje om linje, i halvlyset av Nordmarkas julikvelder.

Men likevel er det godt at mørket er tett omkring her nede, så kan ingen se at jeg må stryke øynene for all denne lengsel.

Igår, og altså nesten tyve år etter denne aften, ser jeg i avisen at H.O. Christophersen, dr. philos., er død.

Så jeg vet at jeg aldri skal få takket ham for en rar kveld der nede i Syd-Frankrike for lenge siden, da han nettopp gjennom sin «På gamle veier og nye stier i Oslomarka» slo en regnbue jeg ennå lever under.

Men takk alikevel, da.

Fingar Enger. Maleri av Gulliksen. (Foto: Harriet Foll)

Enger- eventyret

KONGEN AV GOOSE RIVER

*

Fra «Veien og Viddene» av
Peder H. Nelson, 1979

Redaksjonens forord

Vår venn Per Goplerud, Hedalen, har i mange år holdt forbindelsen vedlike med norsk-amerikanerne, og da særlig med folk fra hans hjemlige trakter i Buskerud og Oppland. Redaksjonen fikk for en tid siden oversendt fra ham et bilde av Fingar Enger, som de to følgende artikler handler om og likeledes fikk vi låne nedennevnte bok «Veien og Viddene» av forfatteren Peder H. Nelson.

Boken «Veien og Viddene» utkom i 1979, og gir i en rekke fortellinger fra nybyggerlivet i North Dakota i USA bilder fra innvandrernes slit, seire og også nederlag av og til. Nelson ble født på Jaren, Hadeland, den 21. mai 1900. Han var 14 år, da han med sin mor reiste «over there». Han interesserte seg alt fra guttedagene for lesning og god litteratur. Sin bopel har han i byen Northwood. Han er gift med Clara, med røtter fra Hovet, Hol i Hallingdal. Gjennom årene har Nelson gjennom utallige

artikler i amerikanske og norske blad og tidskrifter vært en ivrig nybyggerkulturens vokter og skildrer. Han fikk Nordmannsforbundets fortjenestemedalje i 1957 og Kongens fortjenestemedalje i gull i 1970. Audiensen hos Kong Olav, som fulgte etter tildelingen av fortjenestemedaljen, regner nok Nelson som et høydepunkt i sitt liv.

Det som her er nevnt er tatt fra forordet til Nelsons ovennevnte bok «Veien og Viddene». Det er skrevet av Kaare Wensaas. Fra boken tar vi med et bilde av Nelson ved sitt arbeidsbord, og dessuten det 14. kapittel «Kongen av Goose River», som omhandler hvorledes utvandrerens Fingar Enger fra Enger Gård i Ådalen lykkedes i Amerika gjennom slit, hjulpet av de verdinormer, religiøse og menneskelige, som han hadde med seg og praktiserte.

Sogneprest og vår alles Asle Enger har besøkt Fingar Engers land. Fingar var bror av hans bestefar. En del av inntrykkene fra sitt besøk har han samlet i en artikkel «Et Glimt av Eventyret» som redaksjonen er glad over å kunne gjøre kjent for heftet «Ringerikes» lesere. Og dermed over til artiklene.

A. B. B.

KONGEN AV GOOSE RIVER

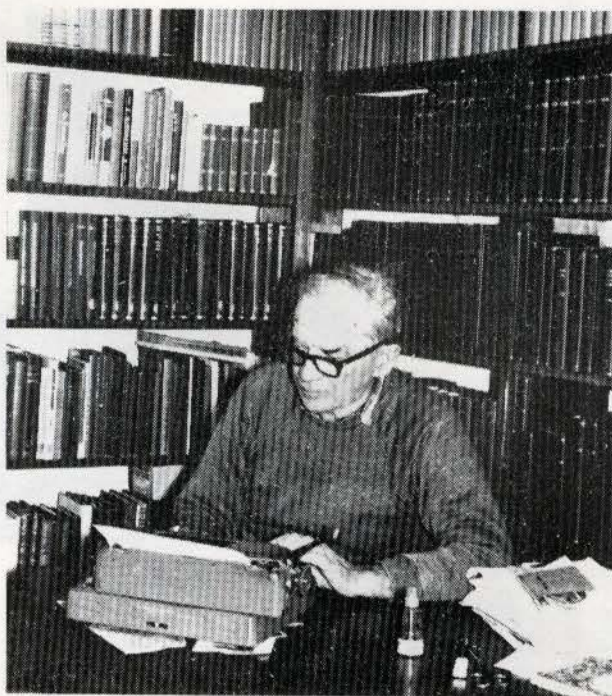
Historien om «Kongen av Goose River» er et eventyr fra virkeligheten som bare kan sammenlignes med eventyret om Askeladden som vant det halve kongeriket.

I mars måned 1872 vandret tre menn over de endeløse vidder i Dakotaterritoriet; de hadde Goose River som mål. De tre menn var Fingar Enger, Ivar Fecher og John Amo, emigranter fra Norge på jakt etter en fremtid som sikkert ikke så altfor lys ut for de tre som slet seg frem gjennom det skulderhøye præriegresset.

Utstyret var ikke rart, de hadde en øks hver, et gevær og en ryggsekk som inneholdt alt de ellers hadde av gods. Det de søkte etter, var fruktbart land. De fant det, og det første de gjorde var å grave seg et hull i jorden; det ble hjemmet deres til de fikk tid og råd til å sette seg opp en liten tømmerhytte. Alle var like fattige. Pengene de hadde eid, var gått med til å betale reisen fra Norge, og da de aller siste slantene var brukt, måtte de reise til Fargo for å tjene noe mere. Fargo var på den tid bare en liten grenseby ved sivilisasjonens endepunkt. Det var stor trafikk på Red River den gang av båter som fraktet gods mellom Fort Gary oppe i Canada og St. Paul i Minnesota. Her fikk de arbeide med å laste båter for Hudson Bay kompaniet i Canada som hadde et lager i Fargo. Fingar Enger var en stor og sterk mann, og der de andre bar én melsekk på ryggen, bar han to, en under hver arm. Derfor fikk han dobbelt betaling. Så vendte karene tilbake til sin homestead, og med tiden fikk de naboer. I 1874 kom Nyhus-familien til Goose River og ble Fingar Engers nærmeste nabo, og etter hvert ble det et lite settlement.

Utpå samme sommer ble det holdt et bryllup derute i nybygget. Ei datter av Nyhus-familien, Gjertrud, ble gift med Fingar Enger.

Fingar Enger – som var en fattig husmannsgutt fra Ådalen – var den første hvite mann som besøkte Steel County og slo seg ned der. Og det var ikke bare som praktisk nybygger at han skulle bli en foregangsmann for distriktet og staten. Han kom til å gjøre seg sterkt gjeldende. Han var den første til å følge den tekniske utvikling som nådde det amerikanske landbruket – han var for eksempel den første som skaffet seg treskeverk derute. Han ble en fremtredende personlighet i settlementet, en

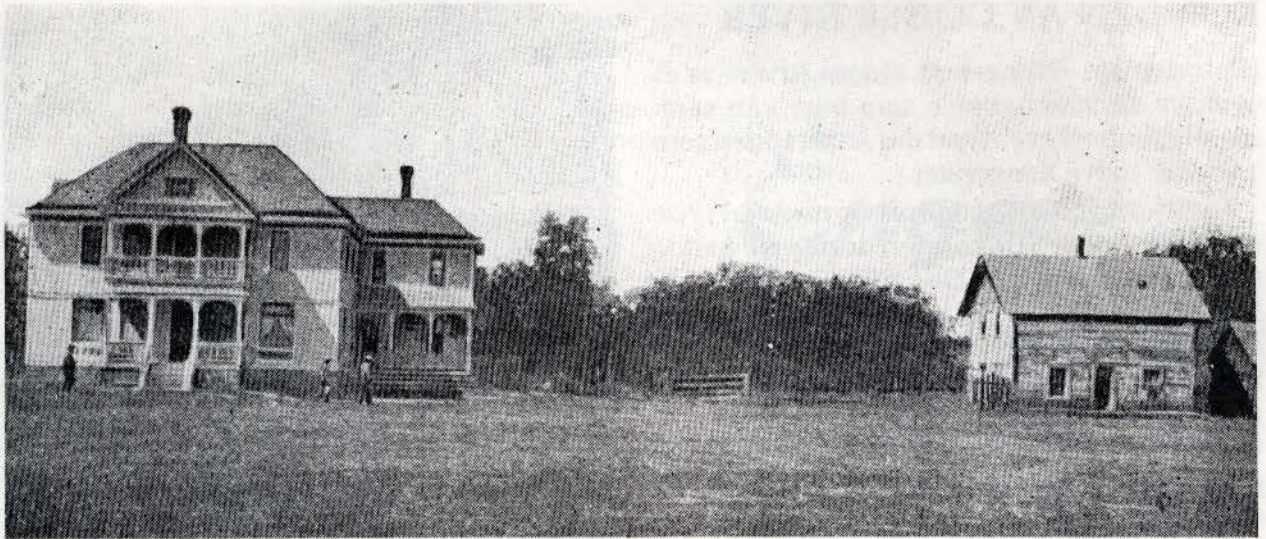

Peder H. Nelson ved sitt skrivebord.

hel bygd ble oppkalt etter ham – Enger Township. Fra fattiggutt arbeidet han seg fram til stor velstand og var i sin tid eier av 20 000 acres*) land. En av hans store interesser var hester, og dem importerte han fra Frankrike. Han ble president i en bank i nabobyen, leder for en kornforretning i en annen naboby og eide selv en veldig kornsilo som han brukte for oppbevaring av sine egne avlinger. Det fortelles at da Fingar Enger kjøpte den store Grandinfarmen i nærheten av Portland, Nord Dakota, skrev han ut en sjekk på 93 000 dollars, og enda hadde han ikke på noen måte lenset seg for gull. Da han døde 27. august 1913, eide han 73 landkvarter med jord (ca. 45 000 mål) foruten et utall av andre eiendommer.

Men Fingar Engers eneste interesse var ikke bare å samle seg rikdom – han brukte den også til gode gjøremål. Han tok alltid med levende interesse del i sosiale saker, var sterkt opptatt av å skaffe skoler i settlementet, få reist kirke og ordnet de kommunale affærer. Da Steffen Hustvedt fra Telemark kom til settlementet hvor han hadde vært skolelærer og tok hånd om skolen, ga Enger plass for skolehus på sitt eget land etter at skolen var holdt i hans eget hjem en tid. Det var lite penger blant nybyg-

*) 80.000 mål

Fingar Engers farm, Hatton, N. D.

gerne og følgelig heller ikke noe til skolelønn. Så gjorde de byttearbeide med læreren. Fingar Enger og naboene hans hogg tømmer for læreren og bygget hus for ham, og slik ble lønnen betalt. I 1885 ga Enger grunn til nytt skolehus og ble den første tilsynsmannen for skolen. Da den første norske religionsskole ble holdt i distriktet, holdt den til i Engers hjem med sogningen Ole Bale som lærer.

Fingar Enger var alltid sterkt religiøst interessert, og mangt et tak tok han for kirken. Han var med og stiftet Hols norske menighet allerede i 1874 og var med i det første menighetsrådet. Holsmenighet fikk sitt navn fordi de aller fleste i dette store nysettlementet var kommet fra Hol i Hallingdal og omfattet et område på 40 kvadrat miles.*) Da slettene ble mere bebygget ble menigheten delt i fire. I 1877 ble Little Forks menighet organisert, og også her ble Enger med i kirkerådet, samtidig som han ga tomt til kirke og gravplass. Etter at en tornado hadde ødelagt kirken i 1900, stillet Enger sitt hjem til disposisjon for gudstjeneste inntil en ny kirke ble bygd.

Utallige tillitsverv fikk Fingar Enger, og alt gikk han inn for med stor energi. Han var med i styret for Augsburg Seminar, var formann for Grand Forks diakonissehospital og formann for Oak Grove Seminar i Fargo. Institusjoner som han gjennom årene ga store pengesummer. Enger kom også med i politikken og var medlem av Nord Dakotas legislatur i to perio-

der. Han var liberal i sine politiske anskuelser, noe som kom til uttrykk i hans omsorg for sine arbeidsfolk, og hadde han en som han forsto arbeidet for å bedre sin fremtid, var han villig til å låne ham midler så han kunne begynne på egen hånd.

Da Fingar Enger omsider fikk tid til å besøke sitt barndomshjem i Ådalen, betalte han samtidig reisen for to teologiske studenter som ville til Norge for å studere, og mange var de gaver han ga til fattige og trengende i sin hjembygd. Midt i sitt slit og strev og sin store fremgang glemte Fingar aldri dem som hadde for lite og ingen suksess hadde hatt.

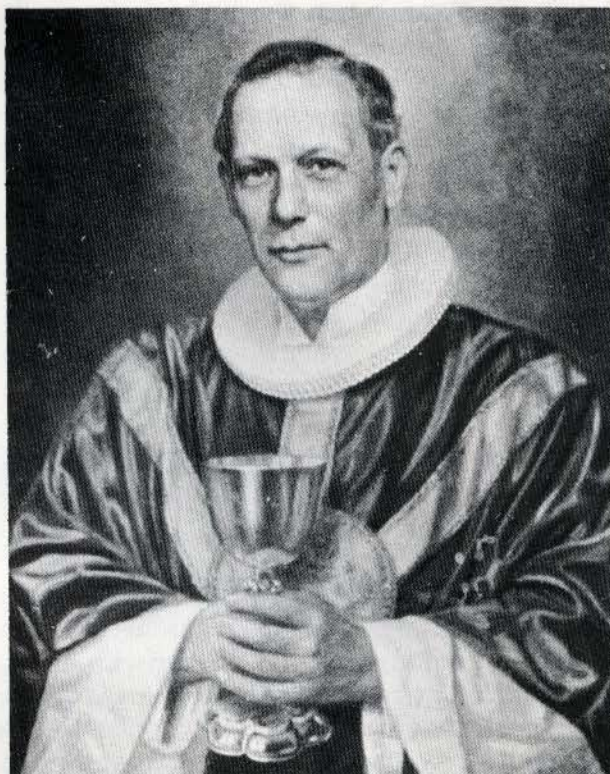
Enger var en dyrekjær mann og hans kreaturer og hester fikk det beste stell. Han sørget selv for dette. En dag under innhøstingen i 1913 kjørte han fra åker til åker og dirigerte arbeidet. Da kom det plutselig et styrtregn som gjorde at alle ble gjennomvåte. Istedenfor å komme seg inn i huset og få byttet på seg tørre klær ble han gående ute og så til at alle hestene som kom inn fra åkrene ble tatt godt vare på. Neste dag lå Fingar Enger til sengs i høy feber. Han hadde fått lungebetennelse. Det ble verre og verre med ham, og han forsto at enden på hans livsvandring nærmet seg.

Til slutt sa han: – Det er fire menn jeg må se, hvis dere ikke sender bud etter disse står jeg opp av sengen og går til dem! Innen noen få dager var formannen for Augsburg College og for Oak Grove Seminar samt en representant

★) Ca. 100 kvm

Et glimt av eventyr

ASLE ENGER

Asle Enger

Fra vår barndomstid på Enger i Ådalen hørte vi ofte om «Fingar-farbror». – Bestefar Asle Enger som var hans bror, fortalte stundom forunderlige ting om en underlig verden. Under et lengere opphold hos broren, Fingar Enger i Nord Dakota, opplevet vår bestefar det for oss dengang så helt utrolige «America». Og selv om han var en nøktern forteller, og dertil slett ikke begeistret for *alt* «over there» – så var det å lytte når han fortalte, for oss barn glimt inn i en eventyrverden som trollbant oss. Når vi små Ådals-barn prøvde å tenke i det helt store, en åker på 100 mål, en plog med to hester foran, så fikk vi her høre om gylne hvetåkre på 1000 mål som vugget i prærievinden, om 30–40 hester i arbeide, om dampmaskiner som trakk mange plogskjær samtidig gjennom steinfri og fruktbar jord.

Men disse barndommens eventyr i bestefars beretninger ble for meg først til virkelighet etter 2. verdenskrig. Fra mitt møte med amerikanske offiserer i krigsfangenskap i Polen og Tyskland, kom jeg med i det verdensspennende kristne fellesskap OCU – Officers Christian Union. Etter mange berikende samvær i flere europeiske land, fikk jeg innbydelse til å forkynne evangeliet for offiserer i dette

veldige landet. Sammen med min hustru Ellen reiste vi dette kontinent på kryss og tvers. Det ble en uforglemmelig tid. Men aller størst var vel allikevel møtet med Engerslekten derborte. Med noen dagers permisjon dro vi til Midtvesten hvor så mange av familien hadde fått sine hjem. De var alle preget av et liv i slit og strev, men med de gode resultater. Et liv i en ny verden, med de store muligheter, men med en innebygget lengsel tilbake til mor og fars, til besteforeldre eller oldeforeldres skønne og uforglemmelige Norge. Det var påfallende hvor godt de kjente dette landet som så mange av dem aldri hadde sett. Det var forunderlig hvor norske disse amerikanere var, i hele sin livsstil, ja endog i en mere eller mindre rørende evne til å «prate nårsk». Og jeg må unne meg å nevne hvilket inntrykk det gjorde på meg da jeg hørte den samme Ådalsdialekten derborte som jeg hørte min bestemor brukte 50 år tidligere. Men her er denne sprogformen forskjøvet langt oppover nu, helt opp i Valdres. Men derborte het det fremdeles vatn og mjølk, ikkje og inte, me og dei, mens urbaniseringen har gitt oss nye former: vann og mjelk, itte og dom og vi. «Nei var det ikkje gildt at me sku få sjå deg og kjærringa di her i Enger Township. Di

lyt vara velkomne her. Kom nå, så ska me få ein liten kaffidråpå!

Samme dag vi kom til Enger Township var ryktet om vårt komme nådd fram noen timer tidligere. Og budstikken var sendt rundt. Og gudstjeneste var bestemt. Vi ble møtt med grei beskjed: Klukka sju kjem slekta te The Enger Church. Me veit at det vil glea deg å forrette gudstenesta og preke te oss. – Da klokken var 7 var det samlet over 100 mennesker der som bar navnet Enger. Og enda flere med inngiftede nye navn. Det var rart å stå ansikt til ansikt med så mange nære og fjerne slektninger som vi aldri hadde sett før, men som vi allikevel var ett med, og kjente blodets bånd ved første gangs møte.

Dagen etter ble rik på opplevelser. Vi begynte å ane litt av eventyret om Ådals-gutten som reiste fra barndomshjem og familie, og som lykkedes i den nye verden. Kirken vidnet om hans initiativ og giverglede. Mange kalte den fremdeles «The Enger Church». Men en tornado tok den, og den ble gjenoppbygget på den samme tomt, på Enger-godsets jord. Skolene han bygget, bankene han administrerte, senator-opdraget han ble hedret med, alt talte om en stor og sterk personlighet. Han hadde skrevet sitt navn inn i amerikansk historie i Midt-vesten. Men dette var ikke det vesentlige. At vi kjørte og kjørte med søskenbarn Nina, vi syntes, i det uendelige, over enorme områder, stadig på Fingar-farbrors eiendommer, var heller ikke det vesentlige. Men ut av all materiell rikdom, – (så ufattelig at ett enkelt menneske, på så få år, kunne evne å samle så meget), – ut av dette, og høyt over alt dette, vokste det fram et bilde av en skapende personlighet. – Og det som ga ham den skarpe profil, som gjør at han fremdeles minnes i ærbødighet og

hengivenhet derborte, var ikke hans rikdom. Ei heller hans dyktighet og den foretagsomhet som preget ham. Ei heller den respekt og autoritet som fulgte ham. Men det var mennesket og medmennesket Fingar Enger: Full av omsorg og hjelpsomhet, raus og varmhjertet, sterkt kristelig engasjert i all sin ferd, var og blir han den sterke, strenge og krevende, men også givende Pater Familias for Engerslekten i Amerika.

Noen fant ham sagtens *for* krevende. Hans bror, Asle Enger, sa ofte: Fingar krever for meget, både av seg selv og av andre. Hans barn ble oppdratt i streng, pietistisk, kristelig ånd. De måtte lytte, enten de likte det eller ikke, til de lange andakter som han leste høyt for hele sin store huslyd ved flere av dagens måltider. – Det var ham maktpåliggende at han fikk overgi dem den arv som var mere værddt enn all verdens gull.

Da jeg noen år senere kom tilbake igjen til familien i Nord Dakota, fikk jeg se velsignelsen han overga til sine i et enda skjønnere lys. Jeg er gla for at jeg ikke var alene om å oppleve Fingar-farbrors verden. Jeg ville kanskje senere korrigert mine erindringer og tenkt: Vanlig amerikansk overdrivelse. Men min mere saklige og nøkterne Ellen uttrykker våre opplevelser derborte slik: Ingen skulle fått meg til å tro det vi så og opplevet hvis det var blitt meg fortalt. Men vi fikk se det. Vi vet det. I hast har jeg skrevet ned disse glimt, bare noen, og bare glimt av det eventyr som for alltid vil stå for oss som en bekreftelse av Guds storhet og godhet, og Guds velsignelse av små, hjelpeløse mennesker i en farlig verden. Det er i overensstemmelse med det Fingar Enger sto for hvis vi ber hver eneste dag: Gud velsigne Amerika!

Edith Sørensen:

Et Handelshus i Hønefoss

— gjennom 125 år —

Grunnleggeren Gulbrand Andersen Løchen var født på gården Løken i Hole i 1829. Allerede som barn viste Gulbrand en bemerkelsesverdige sans og interesse for handel, og da det var eldstesønnen som med tiden skulle overta gården, var det ingen tvil om at det var handelsmann Gulbrand ville bli. Femten år gammel kom han i lære i «Bua» hos landhandler Warloe på Hesselberg og var en del år hos ham.

En kort tid fikk han overlatt et par rom hos broren hjemme på gården og drev her et lite landhandleri. Men unge Gulbrand hadde større planer. For å lære mer, reiste han til Christiania, hvor han i løpet av noen år fikk en grundig utdanning i det kjente firma Hoxmark i Akersgaten.

I 1852 ble Hønefoss kjøpstad, og Løchen bestemte seg ikke lenge på å starte handel i byen. Han løste handelsborgerskap i 1855, og allerede 3. august samme år averterte han i Ringeriges Blad: Kolonial & Huusholdningsvarer gode og billige anbefales av G. Løchen i P. Aas' nye gård i Nordre Hønefoss. Aas' gård lå på hjørnet av Pottemakerbakken og Nordre Torv.

Men det sørgelige var at i Aas-gården var det ikke lagt taksten på taket, så vannet drev nedover varene. Løchen fant å måtte flytte forretningen over til blikkenslager Nielsens gård like ved, hvor han drev forretningen i 5 år. Nordsiden var den gang det egentlige forretningsentrum i Hønefoss.

Gulbrand Andersen Løchen.

Men Løchen med sin teft og sitt fremsyn vurderte sydsidens muligheter for langt større, og til tross for sterke advarsler, kjøpte han i 1860 silkatomtten av Gudbrand Olsen Botillrud. På tomten stod en gammel stue som ble kalt «Silkastua». Her oppførte Løchen en 2 etasjes hjørnegård og flyttet forretningen hit. Samtidig forærte han Hønefoss kommune grunn til St. Olavs gate og ga dermed støtet til dens tilblivelse.

Da Løchen begynte å handle i Hønefoss, var det godt og vel et dusin kjøpmenn i byen. Alle forretningene drev ren bondehandel med varer av alle slag. En god del av omsetningen foregikk som byttehandel idet bøndene leverte smør, ost og kjøtt og så videre, og fikk andre varer igjen. Det var ellers lite med kontanter blant folk, og dette medførte en utstrakt kreditthandel som naturlig nok ga handelsmannen mange problemer. Dertil kom vanskeligheten med å skaffe varer. Kjøpmennene måtte selv dra til Christiania og ta ut varene de trengte for så å frakte dem til Hønefoss den lange og besværlige veien over Krokkleiva.

Forretningene den gang hadde ingen fast åpningstid. De åpnet tidlig om morgnen og holdt på til langt på kveld. Kjøpmennene forsøkte nok å regulere noe, således ble de i 1855 enige om å holde lukket etter klokken 17 på søndager. I 1887 skulle det stenges klokken 19 på julaften. Først i 1903 ble det lovfestede lukningsvedtekter.

Tiltross for mange vanskeligheter gikk det stadig fremover med Løchens forretning, og den ble etterhvert betydelig utvidet til å omfatte salg av bl.a. støpegods, kull og koks, og foruten kolonial, mel og fedevareer også vin og brennevin. I uthusene på baksiden var det stall for såvel forretningens hester som for kundenes, den såkalte «Fremmenstallen» hvor bøndene kunne sette inn hestene sine mens de var i byen.

Det hersket liv og travelhet både inne og ute i Løchengården. Og Løchen selv var med overalt, alltid lun og godslig i prat med kundene. Hvis en uforvarende møtte blikket hans, var det ofte en skøyer der.

«Gå opp og få deg litt i livet», pleide han å si til en og annen kunde. «Gryta koker allikevel». I den store leiligheten i annen etasje residerte fru Gunhild Dorothea Løchen. Hun var meget vakker. Og stor på det, ble det sagt. Det var hun som forordnet ridehest til sønnene. Hun var jo født Bye, fra den fornemme gården Bye i Hole, hvor familien hadde egen kirkestol.

De som husker henne som eldre, forteller at hun gikk alltid kledd i sort, med fin blondekappe på hodet, og at hun yndet å sitte ved vinduet og se i sladrespeilet, følge med i det som skjedde på torvet og i gaten. Løchens levde ikke meget selskabelig. Forretningen og de mange offentlige gjøremål beslagla dagen fullt ut og mye av natten med for Løchen, og fruene hadde mer enn nok med å forestå den store husholdningen. Foruten tjenestefolket hadde også ekspeditørene kost og losji på stedet den gangen. Oppdragelsen av de fem barna ble dessuten totalt overlatt henne. Det var sønnene Anders, Mads, Gustav, Hans, og datteren Martha som døde ung, likeså sønnen Olaf som døde bare 2 år gammel. Mads fikk sin utdannelse i Tyskland og ble byens stadsingeniør i mange år. Gustav arbeidet i Ringerikes Sparebank, og også som revisor. Anders overtok i sin tid forretningen, mens Hans gikk hen og ble baker, og kalt «baker-Hans». Det

var innredet bakeri for ham i gården. Hans døde også tidlig, og enken Olava Løchen drev senere en mindre kolonialforretning i Stupingården lengere opp i St. Olavs gate.

Løchen var friluftsmann på sin hals, skogmann og stor jeger, spesielt utmerket han seg som harejeger. Sammen med to andre av medlemmene i Ringerike Turistforening tok han initiativet til at den første Ringkollstua ble satt opp. Med sitt vanlige fremsyn mente han at Ringkollen ville være av betydning for turismen på stedet, og det slo ikke feil; tusener på tusener av turister gjestet Ringkollen og Ringkollstua opp gjennom alle år til våre dager. Selv bygget han et godt innredet sommerhus i nærheten av Ringkollstua. Det lå nydelig til og han elsket å være her. Tidlig i juni dro familien deropp og flyttet ikke tilbake til byen før i oktober.

En så betydelig kapasitet som Løchen var selvsagt med blant de fremste å grunnlegge Byen. Således var han i en menneskealder medlem av bystyret. Han var forlikskommisær, medlem av skolestyret, fattigstyret, ligningskommisjonen. I Samlagsdireksjonen satt han fra den ble opprettet i 1886. Likeså var han med å stifte Hønefoss Sparebank med lokale i hans gård hvor han også en tid virket som kasserer. Videre fungerte han som Hypotekbankens takstasjonsmann.

Hønefoss Kirke ble bygget i 1862, og fra starten av var Løchen kirkeverge og prestens medhjelper, et hverv han skjøttet med iver og glede, og som han ikke ga fra seg før han var langt opp i årene. Og det var ytterst sjelden at Gulbrand Løchen i sitt lange liv forsømte noen gudstjeneste i Hønefoss Kirke.

Gudbrand Løchen døde i 1919, 90 år gammel. Etter at han forlengst hadde overlatt forretningen til sin eldste sønn Anders (i 1887), vedble han å følge våkent og nøye med i forretningens og byens vekst og trivsel. De var vokst opp sammen. Forretningen var alene hans skaperverk, men sammen med den ble han også i stor utstrekning med å skape byen. Og han elsket dem begge.

Anders Løchen hadde arbeidet i forretningen siden han var 16 år og var således godt rustet til å overta ledelsen. Han var særlig opptatt av utviklingen og det nye i tiden, og moderniserte senere forretningslokalene og omla driften til bare å omfatte kolonialvarer. Løchen var en

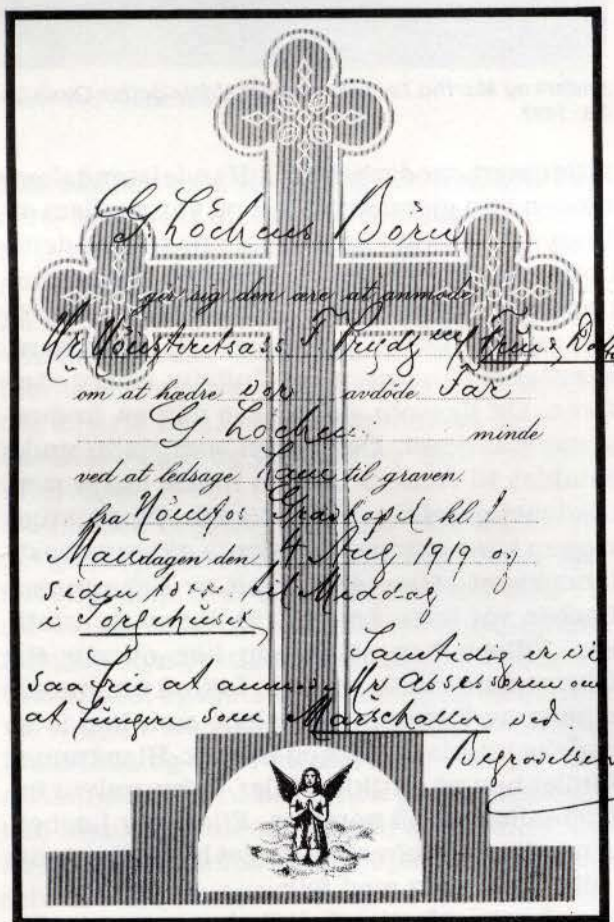
Anders og Martha Løchen, med sin eldste datter Gunhild. Ca. 1892.

interessert medarbeider i Handelstandsforeningen opp gjennom årene, og var medlem av bystyret. Det var ellers imot hans natur å delta i offentlig styre og stell. Derimot kjøpte han opp skog og var travelt beskjeftiget med driften av den. Dette harmonerte vel med hans kjærlighet til naturen og friluftsliv, en arv etter faren. Og likesom sin far var han en fremragende harejeger. Den haren som slapp unda skuddet til Anders Løchen måtte anses som usedvanlig heldig, ble det sagt. Og på stueveggen hans pranget det kjente, skjønne høstlandskapet «Harejakt», malt av Uchermann. Løchen var forresten ikke så lite av en estetikker. Villaen han satte opp like overfor St. Olavsgate fortalte om den. Likeså ominnredningen av forretningslokalene som hadde et nydelig interiør i glass og treverk. Blant annet samlet han på antikke stoler, vakre gulvur fra 1700-tallet, og på porselen. Ellers var Løchen personlig en likefrem og meget hyggelig mann i all sin omgang med folk.

Hans hustru Martha, født Pedersen, (søster av den populære lærhandler Pedersen og baker-

Etter torvtid i Løchengården. Ca. 1932.

Innbydelse ved G. Løchens begravelse

mester Kvernberg) var en fin og dyp kristen, som bar kjærlighetens vesen i all sin ferd. Rikt medmenneskelig gikk hun oppofrende inn for misjonen, for lindring av menneskelig nød og utstrakt velgjørenhet. Da hun var død i 1931, sto det å lese i Ring. Blad: Fru Martha Løchen ble begravet fra Hønefoss kapell under ualminnelig stor deltagelse. Kapellet var et veld av de skjønneste blomster og fylt til trengsel, og mange var det som ikke fikk plass. Det var tre barn i ekteskapet, Gunhild, Gulbrand og Torborg. Gulbrand Løchen d.y. var medeier i firmaet og arbeidet en kortere tid i forretningen. Omkring 1920 dro han utenlands og oppholdt seg flere år i Frankrike og Barcelona. Han slo seg tilslutt ned i Calcutta, hvor han etablerte seg som industriherre med 3 fabrikker i trykkfarve, foruten at han drev en av de største teplantasjer i India. Samtidig var han norsk generalkonsul og ridder av Sankt Olavsordenen.

Generalkonsulen kjøpte naturperlen Frognøya, og holdt til her i sommerhalvåret med sin tyske hustru. Fremdeles var han medeier i Løchengården og firmaet, og hadde et ord med i laget.

Generalkonsul Løchen hadde etterhvert erhvervet seg en betydelig samling av orientalsk

kunst, samt en myntsamling som han forærte universitetet. Biblioteket i Hønefoss ble også begunstiget med en stor gave, nemlig det sjeldne og verdifulle bokverket *Diplomatarium Norvegicum* i 20 bind. Gulbrand Løchen døde i 1953, bare fjorten dager etter at hans hustru var død. Ekteskapet var barnløst.

I 1939 ble firmaet A. Løchen omdannet til aksjeselskap. Løchens svigersønn Bjørn Darre Fogth som da hadde arbeidet i forretningen siden 1925, ble disponent for selskapet.

Vi ber Fogth fortelle litt fra hine dager i forretningen.

– I dag har vi bilparkering, men den gangen var bakgården full av hestekjøretøyer. Tett i tett stod vognene i gården, særlig på torvdagene onsdag og lørdag, men også ellers i tiden kornet skulle males på Thistedes mølle, forteller Fogth. – Ragnvald Hansen var ansatt i 30 år hos oss som kjørekar, og bodde med sin familie i annen etasje. Han hentet og bragte varer. «En sekk koks kr. 2,25, bringes og bæres ned i kjelleren» het det i en annonse den gangen. Dessuten skulle Hansen hjelpe bøndene med å få satt inn hesten. Vi hadde nemlig mange bønder fra Hole og Norderhov som faste kunder, de største var Løvenskiold på Ask, Skinnes på Egge, Blyberg i Sundvollen, Ole Oppen

Generalkonsul Gulbrand Løchen.

G. Løchens Vinlager
 anbefales nu som godt assorteret med
 Vine fra:

Dammen & Baltzsen,
 P. A. Larsen,
 Carl Schwensen & Co.,
 I. O. Gundersen,
 Axel Smith (forhen B. Thunes
 Vinhandel).

Holstensk Mjød og Rosen-Creme
 hos G. Løchen.

Simmel og Rapsmel
 P. W. W. Kildal & Co.s Fabrikata
 hos G. Løchen.

Bomolie og Rapsolie, Lampeolie og Linolie
 hos G. Løchen.

**Smedefiler og Saugfiler
 samt Støbestaal**
 hos G. Løchen.

Svensk Jern og Slæde Staal
 i de fleste brugelige Dimensioner bil-
 ligt hos G. Løchen.

Patent-Vridemaskiner
 meget praktiske og besparende for Tøiet
 anbefales hos G. Løchen.

Sild og Tørfisk
 i ekstra gode Kvaliteter hos
 G. Løchen.

og flere. Store kunder var jo også hotellene: Grand, Klækken og Fønix. Og mange, mange gode og hyggelige kunder i byen og fra omegnen. Jeg ser for meg Annette Sørflaten oppe for gaten her, dr. Oppen, også Ludvig Mælingen, da, og brannkonstabel Thorsen, fanejunker Bye, smed Sørensen, for å nevne noen av dem.

– Dette var jo før selvbetjeningens tid, så forretningen måtte vel ha stor betjening.

– Ja, vi hadde flere ekspeditører- og ekspeditriser. Halvor Syversen begynte som visergutt hos oss, men avanserte fort til førstebetjent. Han var en begavet forretningsmann. Han var hos oss inntil han overtok A. E. Weiens kolonialforretning i Storgaten. I det hele tatt var det flere av byens senere kjøpmenn som fikk sin første opplæring hos A. Løchen.

– Var dere ikke også kongelig hoffleverandør av rakefisk?

Jo, i mange år. Den helt førsteklasses fisken fikk vi fra Skrattegaard i Ål i Hallingdal. Og i november kom dunken fra slottet merket med det kongelige våpen for å fylles med utsøkte eksemplarer Buvannsfisk. Jeg leverte alltid personlig fisken på slottet.

– Var folk og byen hyggeligere i gamle dager?

– Nåja, tidene var jo ikke de beste i 30-årene. Men det var en annen ånd, en mere intim atmosfære. Enhver var seg sjøl, om jeg så skal si det, i motsetning til dagens utjamning og standardisering. Byen hadde sine originaler og sine utpregede personligheter, som ga miljøet liv, og fremfor alt farve!

– Tonen i butikken var vel også annerledes?

– Datidens folk hadde jo tid. Kundene kom ikke bare for å handle. Nei, de slo seg ned og fikk en prat med kjentfolk. Noen faste slike «gjester» var dyrlege Ødegaard, smedmester Sørensen og Alf Westernen, husker jeg. Gamle feiermester Haraldsen stakk innom, gjerne med et lite bluss på lampen, og var munter og småfrekk mot damene våre. Min kone satt som ung pike i kassakjosken vi nett opp hadde fått ved utgangsdøren. Da Haraldsen oppdaget henne, utbrøt han: «Neii – haru kommen i bur nå! Ja, det va'kke noe for tidlig»!

En noe spesiell kunde var også «Trulser'n» fra Veme. Han hadde vært med i borgerkrigen i Amerika og erholdt krigspensjon. Når sjekken fra Amerika kom, dro han sporenstreks til oss,

Bjørn Darre Fogth.

og frøken Klemmestad måtte på øyeblikket skrive navnet hans på sjekken. Så turet og sviret Trulser'n i Hønefoss sålenge pengene varte. Overnatte gjorde han i stallen, lå i spilltauet ved siden av hesten og sov.

Joda, det var trivelige dager. Og tiden bak disken forløp heller ikke uten humoristiske innslag. En gang mens vi ennå solgte vin og brennevin, mistenkte Løchen en av ekspeditørene for titt og ofte ta en slurk av brennevinstønna i kjelleren. Han bestemte seg for å få en slutt på uvesenet og klinte hvit maling overfor spunsehullet på tønna. Resultatet uteble ikke. Samme dag kom synderen fra mørke kjellerrommet opp i dagens lys med et stort, hvitt bliss i den svarte hårluggen. Selv sagt til største fornøyelse for alle i butikken.

– Dere hadde jo utsyn over hele byens sentrum, hvordan artet gatelivet seg?

– Vi hadde jo «gjengen» på hjørnet vårt, da, den pyntet ikke nettopp fasaden, men hørte til byen. Ellers patruljerte Store-Knut, ruvende og stram med en anselig keiser Wilhelmbart. En dramatisk episode inntraff en gang de

kjente fruene Seip og Røsholm satt i hver sin trille på torvet og samtalte. Med ett ble fru Røsholms hest skremt av en bil og løp ut. Ulykkeligvis hadde fru Røshold fått en finger mellom messingknappen på armlenet og skvettlæret, og den ble slitt av.

– Hvem leide lokalene i gården den gang?

– Skreddermester Hunstad hadde lokale i både første og annen etasje. Bakermester Kvernberg leide bakeriet og forretningslokale, og hadde også leilighet i gården. Videre hadde vi Alex. Scharf med i Magasinet Norge, Hole Sparebank og Ragna Løkke. Skomaker Andersen hadde sitt verksted her, og fru Larsen sin frisørsalong i annen etasje. Kontorer

leide vi ut til bl.a. dr. Klouman, og en kortere tid til advokatene Hals og von Krogh.

Firma A. Løchens ånd og tradisjoner passet ikke inn i selvbetjeningen og supermarkedets tid. I 1964 avsluttet forretningen sin 109-årige virksomhet i byen og overlot lokalene til H. Gjerdalen.

Optikermester Anders Løchen Fogth utgjør da fjerde generasjon som forretningsdrivende i gården, mens eldstesønnen Sjur valgte å gå i sin onkels spor, som eier og administrerende direktør av en av landets største trykkfarvefabrikker i Oslo.

Brødrene er idag eier av Løchengården.

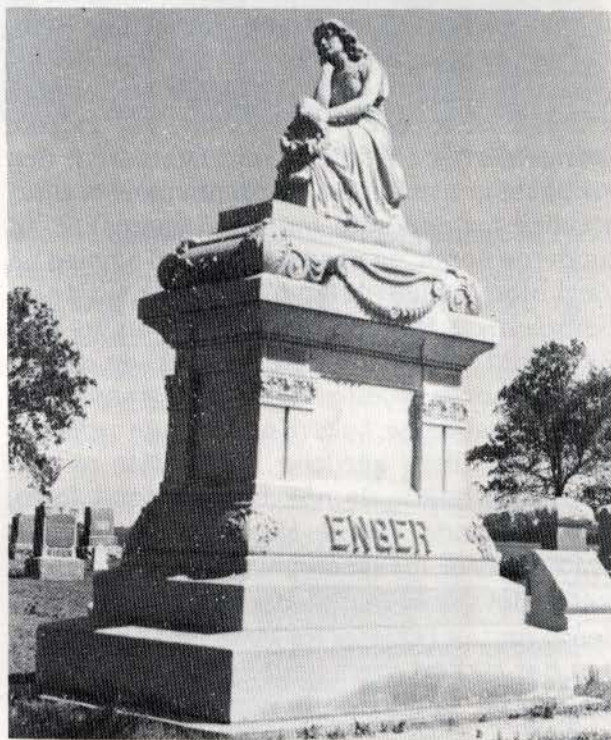
Enger-eventyret Fra side 8

for Grand Forks Diakonisse Hospital og Engers advokat ved sykesengen.

– Mine gaver til deres institusjoner, hvisket Fingar Enger, dere vet selv hvor mange tusen dollars til hver institusjon jeg skal gi. Skriv det ned, jeg vil underskrive det. Han falt tilbake på sin pute.

De tre menn fulgt av advokaten gikk inn i siderommet. Noen få minutter etterpå var Fingar Enger død. Hans testamente kom derfor til å mangle underskrift!

På Little Forks gravlund står i dag et stort marmormonument som han satte på sitt familiegravsted da hans kone døde. På toppen av monumentet sitter hans kone meislet ut i marmor med hånden under kinnet og med blikket vendt mot Fingar Engers gamle nybyggerhjem, hvor hans etterkommere nå bor. Selv hviler han ved sin kones side. Dette er monumentet over Fingar Enger, den fattige emigrant fra Norge.

Fru Engers gravmonument. (Foto: P. H. Nelson)

Nyrydding av gårder i Ådalen

E. F. HALVORSEN

For å finne ut når de første gårdene ble ryddet i Ådalen, når folk første gang slo seg ned der som bønder med jordbruk som næringsvei, må vi gå til arkeologene, og de må gjøre bruk av pollenanalyse og andre moderne teknikker for å nå fram til en noenlunde riktig datering av den eldste korndyrkingen. Ingen skriftlige kilder kan hjelpe oss, for det fins ikke skriftlige kilder eldre enn 1330 som omtaler gårder i Ådalen.

I det gamle Ådal herred var det 39 gårdsnummer, og det er sannsynlig at det var minst så mange gårder i dalen, regnet fra Hen og Semmen til grensen mot Valdres, i tiden like før den store mannedauden i 1349-50. Det er flere grunner til å regne med at det var ganske mange gårder i Ådalen i middelalderen; den viktigste er at mange av gårdsnavnene er uforståelige for den som bare har kjennskap til moderne norsk, og noen navn må til og med ha vært uforståelige alt i gammelnorsk tid, f.eks. Semmen og Hen. For å forklare navn som Skollerud, Elsrud, Grøterud må en gå til gammelnorsk. Noen gårder har nok navn som er fullt forståelige, f.eks. Nes, Strande og Viker, men hvis disse gårdene hadde fått navn i nyere tid, hadde de nok hatt bestemt form, Neset, Stranda, Vikene. Noen navn *har* faktisk bestemt form, for eksempel Somdalen, men nå treffer det seg så heldig at akkurat denne gården er omtalt i skjøter fra 1458, 1461 og 1473, så den har sikkert vært gård i gammel tid, selv om den vel lå øde da de nevnet skjøtene ble utstedt.

Også Fjøsвика har bestemt form, og navnet er lett å skjønne for oss. Men første gangen gården er omtalt, i 1624, tilhører den Gudbrand Hov i Ullerål, og han oppgir landskylda av gården til 2 øresbol. Nå er *øresbol* en gammelnorsk skyldenhet, som hadde gått av bruk lenge før 1600, men når det dreier seg om en

ødegård som ikke blir leid bort, blir av og til den gamle skyldenheten stående fordi den gjerne stod oppført i brev om arveskifter. Gudbrand Hov har vel fått Fjøsвика som arv, og har kanskje brukt den som seter, som mange andre bønder utenfor dalen gjorde med ødegårder langt inn på 1600-tallet.

Ytre delen av Ådalen var i middelalderen en del av Norderhov sogn, mens Øvre Ådalen var eget sogn, med kirke på Viker. For at det skulle være mulig å lage en bygd til et kirkesogn, måtte det nødvendigvis være en god del gårder der, for presten skulle leve av en del av tienden. I 1528 var det bare to gårder i bruk i hele Viker sogn, Nes og Strande, og ingen prest kunne leve av tienden av to gårder. Vi hører derfor heller aldri om noen prest i Viker i middelalderen, men før 1350 har det nok vært sogneprest der som andre steder.

Den første noenlunde fullstendige oversikt over gårder som var i bruk på Ringerike får vi i manntallet over dem som betalte «gjengjerd» i 1528. Gjengjerden var en ekstraordinær skatt, skrevet ut med samme beløp på alle gårder, enten 1 lodd sølv eller 24 skilling. Skattebetalerne i Ådalen var: Nils og Tord på Hen (Tord var fattig og slapp med halv skatt, så han har vel kanskje vært føderådsmann eller noe slikt), Anders på Semmen, Ingerid på Grønnvoll, Torkel på Skollerud, Jon på Hval, Torstein på Strande og Elling på Nes.

De neste bevarte regnskapene er fra 1557 og 1560, og også der får vi en liste over bøndene i Ådalen. Flere av dem får nemlig bot for «weyebrott», dvs. de hadde ikke fulgt lovens bud om å holde veien ryddet i en slik bredde at en mann kunne ri bortover den med et spyd som han holdt på tvers. Brukerne i dalen het den gang Sjurd på Hen, Dyre på Semmen, Gunner på Semmen, Kristoffer på Grønnvoll, Benner

Nes i Ådal i dag.

på Skollerud, Guttorm på Hval, Alv på Strande og Østen på Nes.

Det var altså de samme gårdene, men det er nå to gårder på Semmen. De samme åtte gårdene er de eneste som er i bruk i Ådalen i 1577 også, da vi får den første jordeboka for Akershus len, med oversikt over skatter som hver gård skulle betale. Av de åtte gårdene er seks fullgårder og to halvgårder, nemlig Søre Semmen og Grønnvoll. Søre Semmen er tydeligvis ryddet og skatlagt mellom 1528 og 1557, og det er vel mulig at også Grønnvoll hadde ligget øde en gang før 1528. Det ser nemlig ut til at når ødegårder blir ryddet opp igjen, blir de temmelig snart skyldsatt som halvgårder. Gårder som var fullgårder i 1577 derimot ser stort sett ut til å være slike som har vært i bruk gjennom hele ødetiden.

Det er tydelig at de åtte bøndene i dalen omkring midten av 1500-tallet har hatt så mye jord å drive som de kunne greie. De fleste av de mange ødegårdene har vel vært brukt på en eller annen måte, som setrer eller utslåtter,

noe vel også til bråter, eller til vanlige åkrer. I regnskapene for 1528 får vi en oversikt over ødegårder som tilhørte Kongen, og blant dem står Hallingby, med 5 lispund malt i landskyld, så det er rimelig å regne med at det virkelig ble dyrket korn der. Det var sannsynligvis mannen på Skollerud som brukte den, for i futeregnskapet for 1615, da den ble bygslet bort som egen gård, står at den «tilforn» hadde ligget under Skollerud.

Ellers var det mest penger og fisk som ble betalt i landskyld til Kongen i 1528: 4 skilling av Samsjøen, 30 sik av Bergsund, et bismerpund fisk av Bjonevann og ett av Skagnes (som ble brukt under Nes i 1594 og 1616), og 60 sik av «Lemen» fiskevann. Dette navnet går igjen i jordbøkene langt ned på 1600-tallet, og det var lenge før jeg fant ut at det måtte dreie seg om Kongstrømmen, – som vel har fått navn nettopp av dette at fisket der en gang tilhørte Kongen. Det som satte meg på sporet, var at det i 1660 var brukeren på Haugerrud og eieren av Gunnbjørrud som drev fisket.

Fiskeskyld kan være naturlig nok av vann og bekker, men av gårder som er i bruk blir det på Østlandet gjerne betalt kornvarer eller skinn. Når det betales fisk, og ikke så store greiene heller, er det nok tegn på at eierne leide bort ødegårdene til beite eller slått og fikk leie i et vareslag som det var lett for brukerne å skaffe.

I jordeboka over kirkegodset i Oslo og Hamar bispedømmer fra 1577 er det oppgitt navn på en del gårder som gav landskyld til presten. På 1500-tallet var presten på Norderhov sogneprest for hele Ringerike. Presten i Hole var hans kapellan, og han betjente Hole og Lunder, og han har visstnok også holdt gudstjeneste i Viker kirke. I alle fall er de gårdene i Ådalen som lå til prestebølet, satt opp under Holeprestens inntekter. I 1577 var det:

4 bismerpund fisk av Nes, 3 pund fisk av Viker, Enger, Grøterud og Blakkstveit. I begynnelsen av 1600-tallet er det tilskrevet en opplysning om at «Uylle elff» (dvs. Urula), et godt fiske, lå i prestens part av Nes, dessuten er Blakkstveit kommet i full bruk med 1 hud i landskyld, og det blir betalt 2½ lispund korn av Grøterud og 5 lispund av Enger. Da Hole ble utskilt som eget prestegjeld fra Norderhov på denne tiden, var det Norderhovpresten som overtok både embetspliktene i dalen og jordegodset.

Det andre offentlige godset i Ådalen tilhørte Hamar bispestol, og det gikk over til å bli krongods ved reformasjonen. Gårdene var Nes, halvparten, med 3 huder i landskyld, og Skollerud med 4 huder. Etterhvert som nye gårder blir ryddet og skyldsatt, viser det seg at de ofte er offentlig gods, og det vil vel si at de før de blir skyldsatt, har vært brukt under en av de gårdene kongen eide.

Staten var naturligvis interessert i at ødegårdene kom i drift igjen. Fra gammelnorsk tid rådde den lovregelen at en rydningsmann skulle ha gården fri for skatter og landskyld de første tre årene, deretter skulle gården skyldsettes og pålegges skatt. Denne regelen gjaldt da ryddingen begynte, og den var grei nok for ødegårder som virkelig ble ryddet helt fra nytt av. Men de fleste ødegårdene har nok vært brukt på en eller annen måte, om ikke annet så til utslåtter, for det var jo lettere å slå nedlagte gårder i bygda enn å måtte dra langt inn i

Viker kirke.

utmarka eller opp på fjellet etter høy, som det ble gjort i nyere tid. Når da en ødegård var brukt som utslått eller seter, og brukeren selv utvidet det stykket han brukte, ryddet eller brente bråte og sådde litt korn kanskje, så måtte engagn spørsmålet melde seg: Når gikk ødegårdene over fra bare å være et «lunnende», en «tilliggende herlighet», til gården til å bli en gjenryddet ødegård som bare manglet hus for å bli et selvstendig bruk? Det er klart nok at brukeren, skatteyteren, var interessert i å utsette overgangen til skattegrunnlag så lenge som mulig, mens på den andre siden futen var interessert i å få inn skatt av ryddingene. Han kunne stevne brukeren og påstå at han hadde ryddet så mye at ødegården nå kunne fø en familie, og dermed kreve skyldsetting og skattlegging. Det fins noen eksempler på at folk betaler bøter for å ha «holdt tilbake» skatt av ødegårder, men ikke i Ådalen. Staten var interessert i at ødegårder ble utskilt som selvstendige bruk, og så lenge det var rikelig med jord, hadde vel brukerne av de gårdene ødegårdene hadde ligget under ikke noe i mot det. Men ettersom flere gårder ble ryddet og det ble trangere om plassen, hendte det ikke sjelden at brukerne påstod at de «underliggende ødegårdene» var absolutt nødvendige for driften av den gården de satt på. Når forholdene er slik, vil det ofte være vanskelig å finne ut nøyaktig når ryddingen be-

gynte, når en gård fikk egen bruker som bodde på gården osv. Det kildematerialet vi har å bygge på, er skattemanntallet for 1593, 1594, 1604 og fra 1612 for hver år framover, dessuten jordbøker over gamle faste avgifter (jordboks-skatter og kongens landskyld) som Staten skulle ha av gårdene. Vi har bare noen få skyldsettingsforretninger og ingen bygselbrev. Siden futen var interessert i å få inn skatten, men ikke i og for seg nødvendigvis interessert i hvem som betalte, har han ikke alltid opplyst om den som betalte skatt eller landskyld for en ødegård, bodde på gården eller bare brukte den som underbruk. I skattemanntallene for 1557 og 1560, da skatter bare ble betalt av gårder som var i bruk, er brukeren på Skollerud oppført med det sjeldne navnet Benner, men i landskyldlistene er landskyld av Skollerud betalt av Benner Skollerud og landskyld av Bergsund betalt av «Benner Bergsund». Det er klart ved sammenligning med andre kilder at det dreier seg om samme mannen, men forholdene er ikke fullt så greie utover på 1600-tallet. Når nye ødegårder dukker opp i skattemanntallet og skattebetaleren kalles Ola med ødegårdsnavnet som etternavn, har vi ingen garanti for at denne Ola er en selvstendig bruker på akkurat denne gården og ikke en av de mange andre Ola'ene på andre gårder i bygda. Det vi kan finne ut, er altså når gårdene blir skattlagt som selvstendige bruk, men ikke alltid når det først ble fast bosetting på gården.

I 1577 er ennå ingen ødegård skattlagt i Ådalen. I 1593 er Lunde og Haugerud skattlagt, og i 1594 blir Haugerud gjort til halvgaard. Ringerud er også skattlagt som ødegård 1693-1604, men den mangler fra 1612 og framover til 1633-34, da den blir bygslet bort med en landskyld til kronen på to skinn. Men i mellomtiden er det nevnt en ødegård «Ringens øde» bygslet bort med samme landskyld, to skinn i 1614, til brukeren av Folum, men dette underbruket er ikke oppført i skattemanntallet. Derimot kommer Ringerud med i skattemanntallet under husmenn fra 1634, som ødegård fra 1636.

Rimeligvis dreier det seg om samme gård, som altså da blir bygslet av en mann som virkelig bor der fra 1634. En gang mellom 1604 og 1612 er Enger, Elsrud og Blakstveit, alle prestebolets gårder, og Rudstaden, krongods, kom-

met inn i skattemanntallet, i 1615 kommer Hallingby og i 1616 Bergsund, visstnok Vestre, inn i manntallet, i 1625 Skagnes, i 1626 en Bergsund-gård til, visstnok Østre, og Lykkje, som fra 1650 blir brukt under Skollerud. Så er det ingen nye før Ringerud i 1634, deretter er Somdalen nevnt som «ødeplass» som det ikke går skatt av, fra 1636 framover til 1646. Fra 1647 heter brukeren Per, sannsynligvis den samme som Per Folum, og i 1660 er den brukt under Semmen.

Fram til 1650 er det så ingen nye ødegårder som er tatt med i manntallet, men to personer betaler skatt som husmenn, Engebret Stavlund i 1641 og Engebret Rognerud i 1646.

I jordeboka for 1652 står det en liste over «rydningsplasser», slik som ennå ikke er pålagt skatt. Det er Stavlund (Støa) under Oppen, Grøterud med egen bruker, Hunsdalen under Hen, Busterud under Semmen, Flaskerud under Nøkleby, Tosevika med egen bruker, Gunnbjørrud under Hallum. I 1660 kommer i tillegg Finnsand under Haugerud, Øvre og Nedre Lindelia, Granum og Oppen (i samme strøk som Lindelia), Åset, og i manntallene 1664-66 Lia, Skalerud, Teigen og Fjøsвика.

Manntallene fra presten i 1664 og 1666 skulle ta med alle menn over 2 år, fordi det bl.a. skulle gi sentraladministrasjonen en oversikt over grunnlaget for hæren. Dette manntallet er altså ikke noe skattemanntall, og prinsipielt er det fullstendig, det tar med både gamle og vanføre. I tillegg til gårdbrukerne med sønner og drenger tar disse manntallene derfor også med alle husmenn, dvs. håndverkere og andre folk som har egen husholdning, men ikke driver gård som de betaler skatt av. Alt i alt er det 47 eller 48 husstander i Ådalen i 1664, og 72 menn er nevnt i manntallet. Det er et merkelig lite tall i forhold til tallet på husstander, så det er nok rimelig å tro at mange av «husmenne» er enslige yngre menn, rydningsmenn som nylig har begynt å rydde, eller eldre (føderådsfolk) som bor i eget hus. Presten oppgir alderen på alle de som er tatt med, men aldersangivelsene spriker så sterkt fra 1664 til 1666 at de ikke er mye å stole på.

Antall husstander i 1666 må vi gå ut fra er korrekt, det var ingen som kunne unntas fra et slikt manntall - bortsett naturligvis fra enker

Vestre Bergsund.

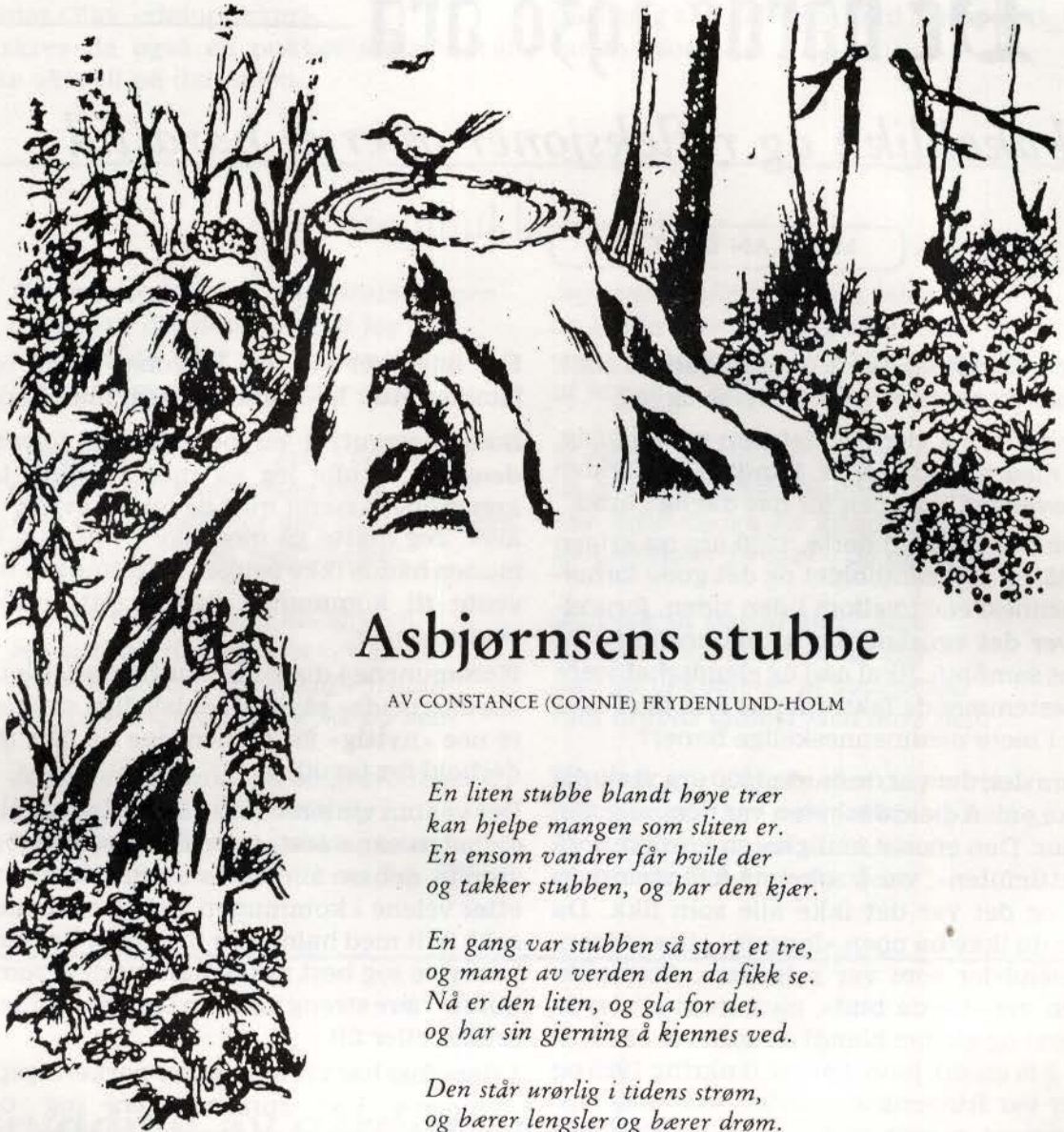
som ikke brukte gård, og ikke hadde hjemmeverende sønner, men det er neppe rimelig å regne med mange slike.

Presten har litt vanskelig med å fordele mennene på de forskjellige typer gårder, han skiller ikke klart mellom ødegårder og nyrydninger. Det gjør skattemanntallene, men de tar til gjengjeld bare med de husmennene som er i stand til å betale skatt. Men alt i alt får vi en viss oversikt over hvordan bosetningen har øket i Ådalen omkring 1650 ved å se på de forskjellige kildene vi har å gjøre med.

På de store gårdene, de åtte gamle gårdene, blir det etter hvert flere brukere, uten at vi vet om de virkelig hadde delt gårdene. På Nes er det således to brukere fra 1646, på Haugerud er det også to fra 1660, og det blir opplyst at «husmannen» bor på Finnsand, på Hval er det to brukere fra 1657 og på Nordre Semmen i 1664-66, likeså på Vestre Bergsund og Blakkstveit. Det betyr enkelte ganger at to brødre eller svogre har overtatt bruken etter far eller svigerfar, men av og til betyr det bare

at en gammel bruker gir fra seg halvparten av gården til sønnen.

Husmann er altså en tvetydig eller mangetydig betegnelse, som ikke gir en skikkelig beskrivelse av hva vedkommende bruker egentlig var for slags kar. Det er således ikke lett å få tak i hvordan og når antall bruksenheter har øket i Ådalen mellom 1528 og 1666. Det er vel sannsynlig at økningen fra først av har gått for seg slik at sønner på gårdene har ryddet ødegårder som har vært brukt under de gamle store gårdene, så har de flyttet til rydningsplassen når ryddingen hadde kommet så langt at det var naturlig, og så ble rydningsplassen skyldsatt og skattlagt. Men ofte, særlig i seinere tid, har bøndene på de store gårdene bygslet ødeplassene og latt en kar slå seg ned der som husmann, muligens med forpliktelser av samme type som de vi kjenner fra seinere tiders husmannskontrakter. Det er vel rimelig at det er det som har skjedd når Finn Semmen

Asbjørnsens stubbe

AV CONSTANCE (CONNIE) FRYDENLUND-HOLM

*En liten stubbe blandt høye trær
kan hjelpe mangen som sliten er.
En ensom vandrer får hvile der
og takker stubben, og har den kjær.*

*En gang var stubben så stort et tre,
og mangt av verden den da fikk se.
Nå er den liten, og gla for det,
og har sin gjerning å kjennes ved.*

*Den står urørlig i tidens strøm,
og bærer lengsler og bærer drøm.
Med tusen toner er den i slekt,
for den kan bære en dikters vekt.*

*Og får han sitte i fred og ro,
blir det en vise, kan hende to,
og får han sitte til dagen gryr,
så har han diktet et EVENTYR.*

Det går en linje fra Eventyr-Asbjørnsen til Connie, som nu bor i Fagerborg menighet i Oslo. Asbjørnsen bodde også i Fagerborg, han var en venn av Connies farfar og brukte å hvile på en stubbe i Stubdal i Asa når han skulle hjem til Ringerike. Like ved stubben har Connie sitt feriested med utsikt over barndomsriket. Og diktere er de begge.

De harde 1930 åra

Tilbakeblikk og refleksjoner over ei hard tid

MORGAN BENTZEN

I dagens samfunn har vi det forholdsvis godt, på tross av skyhøye priser, stress og jag.

Da er det lett å glemme det som var en gang, tider med arbeidsløshet, kampen og striden for å overleve, kampen for det daglige brød.

Vi som har opplevd dette, 1930 åra og krigen 1940-45, og sett samholdet og det gode forholdet menneskene imellom i den tiden, forundres over det egosentriske samfunnsindivid i dagens samfunn. Skal nød og elendighet være den bestemmende faktor for at folk flest skal tenke i mere medmenneskelige baner?

Nok om det, det var de harde 1930 åra vi skulle snakke om. Arbeidsløsheten var dengang meget stor. Den eneste muligheten for ikke å gå til «fattigfuten», var å søke om å få steinpukking, og det var det ikke alle som fikk. Da måtte du ikke ha noen «formue» eller personlige eiendeler som var salgsbare. Steinpukkingen var «hårda bud», men tross alt levde humøret og gløden blandt de som var så «heldige» å få en slik jobb. I årene omkring 1925 og utover var Ringeriksdistriktet, som hele landet forøvrig, preget av denne tiden.

Alle Ringerikskommunene var naturlig nok i en meget vanskelig økonomisk situasjon på grunn av disse forhold.

Som en følge av dette måtte da en stor del av befolkningen gå til fattigforstanderen, som det het dengang, for å be om penger til mat for seg og sine.

Penger var som sagt mangelvare, og de fikk derfor en «matlapp» av kommunen istedet for penger, kommunen hadde ikke alltid penger heller, men det er en annen sak.

På forsiden av denne «matlappen» sto det da vedkommendes navn, og på baksiden sto det spesifisert de varer man kunne få kjøpe på denne «sjekken».

For ungarer var det 3 kroner uken, og for familier etter hvor mange barn man hadde.

Som visergutt i en herværende forretning dengang, skulle jeg gå med regning til en kommunekasserer med de forannevnte «sjekker». Jeg måtte gå med uforrettet sak, kommunen hadde ikke penger, forretningen måtte vente til kommunen hadde fått innbetalt skattepenger.

Kommunene i distriktet måtte da sette igang «nødsarbeide» så de arbeidsledige skulde gjøre noe «nyttig» for de pengene de fikk til underhold for familien.

Det var om vinteren naturlig nok at arbeidsløsheten var størst. Arbeidet besto da for den største del av å «pukke stein». Man kunne etter veiene i kommunen se folk sitte med en sekk fylt med halm eller flis under baken for å beskytte seg best mulig mot kulden, som ofte kunne være streng nok, om benene hadde man sekker eller filt.

I Hønefoss har vi en populær parkeringsplass, «Tippen». Ved sprengningene og utgravingene for den gamle kraftstasjonen i Hønefoss ble en mengde stein tippet på dette området, derav også navnet.

Hønefoss kommune så her en mulighet for å skaffe de arbeidsledige noe å gjøre.

Her satt vi da, «steinpukkerne», tett i tett og banket og slo stein i stykker.

Man kan spørre om det samfunnsnyttige med en slik «sysselsetting» når pukkmaskinen sto «arbeidsledig» på en plass bak Hønefoss kirke. Jeg er sikker på at mange eldre Ringerikinger kjenner igjen denne fornedrende situasjon.

Allikevel, på tross av dette unyttige arbeid var humøret på topp i «pukkgjengen».

Det ble skjemet og vitset over en lav sko.

En av de mest kjente i gjengen var en med tilnavnet Olav «steinpukker». Han skrev da også en pikkervise som var ganske aktuell på den tiden.

Den kan også ha en viss aktualitet i dag, i vårt statusjag kan det være verd å minnes det som var en gang.

Steinpukkernes vise

*Her må jeg sitta på pikksteinhaugen
og kløyve gråstein så godt jeg kan,
mens kulda biter som sjølve dauen
og tælan gror i meg, arme mann.*

*Det svir i beina, det svir i baken,
og gikta liker seg glugg ihjel.
Men om jeg satt her helt splitter naken
det er'ke synd på meg likevæl.*

*Jeg tør'ke mer gå til fattigfuten,
jeg har jo arbe, jeg pukker stein.
Det blir te klaring på kaffegruten
og kraftig kjøttsuppe kokt på bein.*

*Jeg lever «rullan» på smørbrødbleier,
te pålegg bruker jeg niks og null.
For egg og skinke og slike greier
er blott for dem som har magan full.*

*Jeg tenker ofte når snoa biter
og kulda raser fra gry til kveld,
mens gikt og tannverk i kroppen sliter
at jamen er det et svinehell,*

*at gamle Norge har slike masser
av grå- og blåfjell, granitt og flint.
Det letter nøden for fattigkasser
som mangler penger – og det er fint.*

*Ja, tenk så viselig alt er laga,
og bedre blir det med tia stelt,
når dit vi kommer at sulteplaga
kan drepas lydløst med bare fjell.*

*Ja, tenk når engang den dagen rinner
at ingen går her som «skinn og bein»,
fordi teknikken en utvei finner,
så fattigfolket kan eta stein.*

Nyrydding av gårder i Ådalen Fra side 22

i 1632 bygsler Busterud av kongen, for i 1664 bor det en husmann der, og vel liknes med Hunsdalen som ble brukt under Hen, men tilhørte presten på Jevnaker, og Fjøsвика, som tilhørte Gudbrand Hov, men hvor det bor en husmann i 1646. Det er bare på krongodset det er mulig å følge utviklingen steg for steg, men krongodset var bare en liten del av jorda i Ådalen.

En økning fra åtte husstander eller garder i 1528 til 47 eller 48 i 1666 er ganske stor. Men nettopp ved denne tiden, altså i 1660-årene, skjer det noe nytt i utviklingen som setter fart

i folketallet, om ikke så mye i nyrydding. Før 1660 hadde jordbruk og fedrift, med litt tilskudd fra fiske og jakt, vært næringsgrunnlaget i Ådalen som ellers på bygdene i Norge. Men fra 1660-årene begynner de store sagbrukseierne på Ringerike å kjøpe smågårder oppover dalene, tydeligvis for å få hånd om skogene som kunne skaffe tømmer. I 1663 får den rike lagmann Jørgen Philipsen bevilling på å drive ut tømmer og drive sagbruk i almenningen i Ådalen og Gran, og kjøper Østre og Vestre Bjonevann, og dermed begynner en ny periode i Ådalens historie, da skogene kommer til å spille en rolle i næringslivet.

Ringerikes Husflids- forening

fyller 50 år

ODDLAUG GJØRVAD

Når Ringerikes Husflidsforenings virksomhet gjennom 50 år skal omtales, vil Ringerike Husflidssalg, eller populært kalt Husfliden, bli viet den største oppmerksomheten. Foreningen står som eier av utsalget og er og har vært dens viktigste arbeidsområde. I denne sammenheng må nevnes at utsalget ble startet før selve foreningen, men i samme år. Initiativtakerne til starten av utsalget var Ringerike Ungdomslag ved sin formann, lærer Bjarne Vidar og Hønefoss og Omegn Husmorlag, dengang kalt Hjemmenes Vel, ved sin formann Ingeborg Hvoslef, og den 15. mars 1930 var utsalget et faktum. Disse to foreninger drev husflidssalget til 4. desember samme år, med et valgt styre bestående av fru Hvoslef (formann), fru Bye, fru Kaja Helgesen, kjøpmann Halvor Syversen og fru Ellen Bollestad, sistnevnte som kasserer og sekretær. Frk. Karen Aamodt ble ansatt som butikkdame.

Det viste seg snart at de to nevnte foreninger ikke så seg skikket til å drive et slikt husflidsutsalg, dessuten trengtes det en egen forening som kunne ta seg av både husflidspropagandaen, kursvirksomhet, veiledning og salg. Husmorlaget og ungdomslaget innkalte da til et møte, og i protokollen for møtet står: «År 1930 den 4. desember holdtes i Norderhov kommunelokale konstituerende møte i Ringerikes Husflidsforening». Der ble vedtatt lover, likeledes ble det vedtatt å overdra butikken med aktiva stor kr. 2.710,10. Samtidig ble det vedtatt å søke om et lån stort

kr. 10.000,- – et lån som det senere viste seg umulig å få.

Lovene var utarbeidet av o.r. sakf. Michalsen. Som formann valgte skolebestyrer K. Gigstad, styremedlemmer: Fru Hvoslef, lærer Brænden, fru Kaja Helgesen, fru Gunhild Christensen, red. sekr. Oftedal og smed A. Jensen. Kasserer og regnskapsfører kirkesanger Krogsrud. Revisorer Michalsen og bankrev. Næs. Dermed var Ringerikes Husflidsforening en realitet.

I lovene for foreningen finner vi i de første paragrafene målsettingen for foreningen.

- §1. Ringerikes Husflidsforening har til formål å virke for husflid og husindustri i Ringeriksbygdene.
- §2. Foreningens arbeide skal i første rekke omfatte:
 - a) Drift av et husflidsutsalg i Hønefoss til omsetning av husflids- og husindustriprodukter.
 - b) Agitasjon blandt og veiledning av almenheten for å vekke forståelse og interesse for saken, og om mulig opnå økonomisk støtte.
 - c) Veiledning av den enkelte produsent under anskaffelse av materialer, modeller og redskaper.

Som formenn har fungert:

K. Gigstad	1930–1934
K. Døsland	1934–1955
S. Kyllingstad	1955–1958
K. Døsland	1958–1964

A. Aabol	1964–1967
B. Røine	1967–1970
O. Gjørvad	1970–

Som bestyrerinner har fungert:

B. Brandsæter	1939–1942
U. Hansen	1942–1955
M. Næss	1956–
K. Haug	1957–
A. Lyngstad	1958–1969
M. Sveen	1969–1970
K. Sørlien	1970–1979
R. Heieren	1979–

Det må bemerkes at det ikke har vært stort skifte hverken av formenn i foreningen eller av bestyrerinner i forretningen. Spesielt må Kristen Døssland nevnes som satt som formann i en periode først på 21 år og siden kom igjen og fungerte i 6 år.

Av bestyrerinner er Anna Lyngstad den som har vært lengst ved utsalget. Hun kom til Ringerikes Husflidsforening som vevlærerinne i 1946 og ble siden bestyrerinne i utsalget. Frk. Karen Aamodt har vært i forretningen fra 1930 til 1965 og fikk Norges Vels medalje da hun sluttet.

I 1934 var økonomien så på bunnen at styret overveiet å legge ned Husflidssalget. Imidlertid viste det seg at mange syntes det var leit om så skulle skje. Således satte fru rektor Hammer i gang innsamling mellom byens damer som bragte oss kr. 704,- til et fond, og fra bygdene fikk vi også hilsen og støtte om at en ikke måtte gi opp arbeidet. Dette var oppmuntrende, og styret fattet nytt mot, fortsatte videre og håpet på oppsving sommeren 1935 da den store Ringerikes Varemese skulle holdes. Styret satte også i gang et lotteri som bragte inn netto kr. 1.200,-.

Formann og nestformann i styret (Døssland og fru Helgesen) fikk stortingsmann Knudsen og statsminister Hornsrud til å hjelpe oss med statsbidrag fra Landbruksdepartementet (Landsrådet for husflid og småindustri) slik at vi kom på linje med de andre arbeidende husflidsforeninger.

I begynnelsen holdt Husflidssalget til i Lange Falcks gård, deretter en kort tid i Ødegårds gård og i 1933 ble det flyttet til dyrlege Håkenstads gård. I 1939 flyttet vi inn i den nåværen-

de butikk mot Storgt. Frk. Ruud ville selge sin forretning, vi slo til og måtte kjøpe hele varebeholdningen for å få butikken. Skulle vi greie dette, måtte vi oppta lån på ca. kr. 30.000,- i Ringerikes Sparebank. For lånet måtte fru Helgesen, fru Hals og K. Døssland tegne seg som selvskyldnerkausjonister.

Det har vært meget av både ris og ros å høre når det gjelder såvel utsalgets som husflidsforeningens virke. En må huske på at de midler vi har hatt til disposisjon ikke har vært særlig store, og en har ikke villet «strekke seg lenger enn skinnfellen rekker». Hva økonomien i dag angår, kan en si at ikke mange av de mindre husflidsforeninger er såpass økonomisk fundert som vår.

Ved å se på formålsparafrafene for foreningen, kan man spørre seg selv om husflidssaken har noen misjon i dagens samfunn. Den store interesse som blir viet saken, viser at husflidsforeningen fortsatt har stor betydning, om enn på en annen måte enn for 50 år siden. Den «husindustri» som den gang foreningen oppmuntret til, hadde en større økonomisk betydning da enn nå. For mange, især i utkantstrøk, var husflidsproduksjon en viktig attåttnæring. Rundt om på bygdene satt strikkersker, og det er utallige kofter, votter, strømper og andre strikkevarer som har blitt levert og omsatt gjennom utsalget. Foreningen kunne ha opptil 50 strikkersker rundt omkring. Idag har antallet gått betydelig ned, men fortsatt sitter mange og strikker. Lønnsomheten er kanskje ikke den beste, men gleden ved å skape noe nyttig, gjør at det fortsatt leveres og omsettes mange handgjorte ting gjennom utsalget.

Kvalitet er en viktig faktor innen husflidsarbeidet. Foreningen har gjennom årene hatt som oppgave å vekke forståelse for det estetiske og høyne kvaliteten både på materialer og de ferdige produkter. Derfor har kursvirkosomheten innen foreningen vært en viktig faktor. Kursene har endret karakter etter etterspørsel og behov. I den første perioden ble det holdt en del skomaker- og kurvflettingskurs. Likeså spinnekurser med den hensikt å skaffe garn til strikkerskene. Videre har det i årenes løp vært holdt vevkurs med Anna Lyngstad som lærer. Kursene har vært av flere ukers varighet og således tatt sikte på en skikkelig opplæring innen veving. Kursene har vært

Ringerikes Husflidsforenings stand fra varemessen i 1935.

holdt på forskjellige steder på Ringerike, men i de senere år har Ringerike kommune stilt et par rom til disposisjon på Ullerål gamle skole, slik at vevtradisjonen har hatt gode muligheter til å bli holdt i hevd i dag også. Foreningen har sett det som en oppgave å skaffe kvalifiserte lærere til klursene, og på den måten høyne kvaliteten på de produkter som blir laget. Foreningen har i årenes løp deltatt i en rekke utstillinger. Så tidlig som i 1935 deltok vi i Ringerikes Varemesse. Likeså jubileumsmessen i 1952 og ved Landbrukets jubileumsutstilling i 1959.

Ved Ringerike Handelstands jubileumsutstilling i Schjongslunden i juni 1966 hadde vi også egen stand. Det har også vært utstillinger utenlands, bl.a. deltok vi i Åbenrå Håndverk- og Industriforenings utstilling. I de senere år har vi deltatt i Ringerike kommunes kulturuke, med aktiviteter i Riddergaarden. I «fjøset» har det vært stor aktivitet med demonstrasjon av forskjellige husflidsteknikker, fra linberedning til spinning og veving. I forbindelse med kvinneåret 1975, deltok vi i en utstilling på Ringerike Bibliotek, hvor vi la vekt på å vise kvinnens mange plikter og gjøremål opp gjennom tidene. Forøvrig har vi mottatt vandretstillinger sendt ut av Norges Husflidslag. De fleste av utstillingene har vært holdt på Ringerike Bibliotek som har vært et utmerket sted for slike tiltak.

I forbindelse med utstillingene har vi som regel demonstrert husflidsteknikker. Dette som et ledd i å vekke forståelse og interesse for gamle teknikker, slik at de ikke blir glemt. Her har foreningen mange medlemmer som sitter inne med kunnskaper på forskjellige områder. Disse har alltid vært villig til å demonstrere og dermed dele sine ferdigheter med andre. Utvalget har også stadig vært benyttet til slike formål.

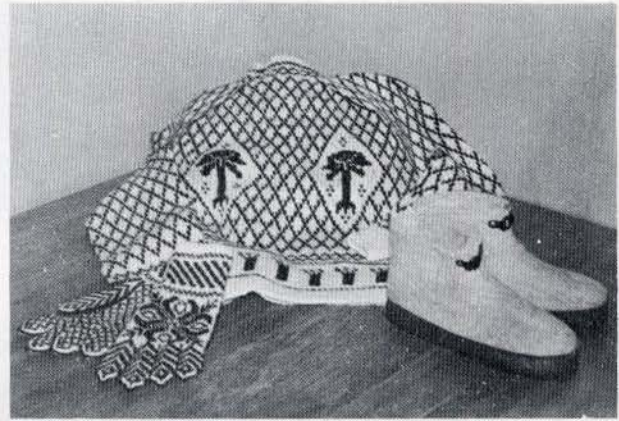
Bunadsaken

Allerede i de første årene etter at foreningen var stiftet, ble det arbeidet med å få laget en bunad som var særegen for Ringerike. I dette arbeidet var Ellen Hals en av de ledende. I årsmelding for 1935 kan vi lese følgende: Allerede tidlig på året begynte fruene, Ellen Hals og Gunhild Christensen å arbeide med en ringeriksdrakt for kvinner. Fru Hals som har vært den drivende kraft i dette arbeide, fikk den første ringeriksdrakt ferdig utpå våren. Det er et dyktig, målbevisst arbeide fru Hals har gjort med studium av gamle ringeriksdrakter og konferanse med sakkynndige som f.eks. konservator Midthun m.fl. Det viste seg at drakten ble meget godt mottatt. Det ble satt igang veving av stoffer til drakten. Imidlertid kom det etter noen år oppfordring til styret om det kunne utarbeides en bunad med mere «festlig» preg. Fruene Hals og Christen-

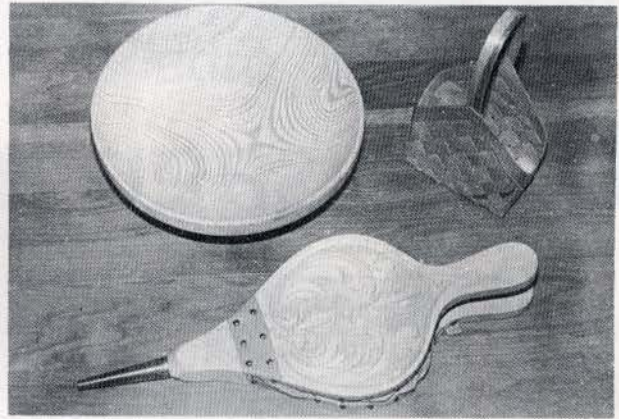
sen satte seg først i mot dette, men etter en tid fant fru Hals en brodert bord på Ringerikes Museum som ble brukt som grunnlag for den nye bunaden. Fru Ingeborg Mohn kom da inn i arbeidet. Som sakkyndig hjelp ble brukt rektor ved Statens Kvinnelige Industriskole, Helen Engelstad. Forslag til bunaden lå ferdig i 1955. I 1957 ble bunaden forelagt Landsnemnda for bunadspørsmål, som fant ikke å kunne godkjenne bunaden. Styret besluttet å fortsette og selge bunaden i likhet med mange andre bunader utover landet, som heller ikke har godkjenning. Et årsmøtevedtak avgjorde at begge drakter på lik linje skulle distribueres gjennom utsalget. Det må i den forbindelse nevnes at fru Hals ikke bare har lagt ned et betydelig arbeide i bunadspørsmålet, men at hun også har sittet i foreningens styre i en årrekke og lagt ned betydelig arbeide i husflidens tjeneste.

Som organisasjon, står foreningen tilknyttet Buskerud Husflidslag. Ringerikes Husflidsforening var i 1948 en av initiativtakerne til at dette laget ble stiftet. Gjennom Buskerud Husflidslag er vi indirekte knyttet til Norges Husflidslag. Gjennom årenes løp har vi fått mye rettleiding av landskonsulent Signe Fa-leide Rutlin, både for butikken og vedrørende mønster, form og farger. Likeså har vi i flere år nydt godt av hjelp fra distriktskonsulenten i husflid Torbjørg Gauslaa slik som med kåserier og med utstillinger.

I løpet av de 50 årene har det blitt en god del andre saker foreningen har engasjert seg i foruten det som er nevnt her. I 1933 ble det sendt representanter til Moelv, for å delta i linkurs, i håp om å få opp interessen for lindyking på Ringerike. Det ble arbeidet en god del med linsaken, frø ble levert ut, og rundt omkring på Ringerike var det en del linåkrer.

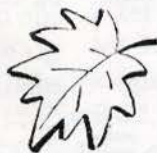

Husflidsting laget av ull – et godt naturmateriale. Genseren er strikket etter et gammelt mønster fra Ringerike.

Arbeider i trematerialer.

Ser vi på husflidssaken generelt, må det bli å bevare den gamle folkekunst og opprettholde en gammel kulturarv. Dette kan være vanskelig da det oppstår problemer med å tilpasse seg de stadige omskiftninger som finner sted idag. Ved å se på alle de områder husfliden arbeider innen, kan det ikke være tvil om at den har sin plass i dagens kulturpolitikk.

Et lite sagn fra Tyristrand

MARGIT SAMUELSEN

Øvre Solberg gård ligger høyt og vakkert, med utsyn til kirken, Tyrifjorden og nesten halve Tyristrand. Men perlen i dette panorama er et tjern som ligger på gården, omkranset av bjerkestrær og frodige kornåkre.

Sagnet sier: Denne gården har engang for lenge siden, i riktig gammel tid, vært en kongsgård. Beliggenheten tyder meget på det. Men det som vel styrker sagnet er nok en liten høyde som lå ikke langt fra tjernet, som het «Tinghaugen». Som jeg husker den, var den bevokst med kratt av trær, og på en ryddet plass, lå det elleve steiner og en stor stein i midten. Det hadde nok vært ting her i en lengst svunnen tid, ledet av en mektig herre eller høvding som hadde rådslagning med sine

mest betrodde menn, om styre og stell i et lite samfunn.

Men for ca. 50 år siden var det en sjøkaptein som eide Solberg en tid. Han fikk noen til å kjøre vekk steinene, og senket dem i tjernet. Så tjernet ligger der og gjemmer på mystikken omkring «Tinghaugen».

Det hadde vært artig om noen dengang hadde tatt vare på steinene, til de ved leilighet senere kunne ha kommet på «Ringerikes Museum». Da kunne vi i dag hatt synlig bevis for, at «Tinghaugen» virkelig har eksistert, at det er faktum og ikke bare sagn.

I dag er det Hans Gunnerød som eier gården, og driver den som et mønsterbruk.

THORLEIF SOLBERG:

Omkring skifter på Havik i Soknedalen

Elling Engebretsen Havik, forfedre og etterslekt

At de gamle skifteprotokollene kan gi oss mye og interessant slektsstoff i en jafs, viser et skifte på garden Havik i Lunder, datert 26.-2.-1785 (Ringerike og Hallingdal skifteprotokoll 20b (1782-86), s. 679 b., men la oss først komme inn på hvem forfedrene var:

Slekstens agnatiske stamfar er Gaute Hjelle (Gjelde), som er bruker av garden Hjelle på Ask i første halvdel av 1600-årene, nevnt 1618, 1622-57. Gaute er et gammelt norsk navn, men er sjelden forekommende på Ringerike. Navnet er neppe påvist her før Gaute Hjelle opptrer. Gaute er kanskje kommet utenbygds fra til Ringerike. Gautes segl fra 29. 10. 1630 er bevart. Det har initialene G. C. Da Gaute kaller en av sine sønner for Christopher, er det trolig at han selv har hett Gaute Christophersen.

Tingbøkene inneholder opplysninger om Gaute og hans familie. Gaute og hans sønner er innstevnet til tinget 4.12. 1661 for gjeld til en embetsmann. To av sønnene møtte og bad om at saken måtte bli utsatt, da både Gaute og sønnene Christopher Rud og Engebret Hjelle var syke. Saken var igjen fore på tinget 13.1. 1662, og da møtte Gaute og sønnene Engebret, Christopher, Peder og Torger. Den siste ble bruker på Breien og ble skrevet Torger Gudson.

I en sak mellom Lerberg og Ask i 1687 opplyser Torger Breien at hans mor het Marte og var datter av Elling Lerberg.

Den 1. desember 1692, i en skifteforretning etter Torbjørn Helgesen Rud, vitner Torger Breien, at for ca. 30 år siden lånte hans bror, Christopher Rud, ham 40 rdl. som han befalte ham siden å levere til sin bror Engebret Gjelde, som han skulle ha for sin hustru Ragnhild Torbjørnsdatters arv i Rud, men han visste ikke at det var holdt noe skifte etter Torbjørn Helgesen, eller hvor meget Ragnhild tilkom.

Torbjørn Helgesen Rud kom fra Olberg i Krødsherad, og han er nevnt som bruker av Rud 1639-41. Han var sønn av Helge Jonsen til Buoen i Flå og således av Gulsvik-ætt. Han ble gift med Guri Gulliksd. Ørpen og hadde to døtre med henne: 1. Ragnhild g.m. Engebret Hjelle, og 2. Ingeborg g.m. Fredrik Kristoffersen på øvre Lundesgården. Disse er nevnt under et skifte på Rud 13. januar 1680. Enken etter Torbjørn Helgesen, Guri Gulliksd., giftet seg igjen med sønn av Gaute Hjelle, Christopher Gautesen, og han ble neste bruker på Rud, fra 1643 og utover.

Det var et innviklet og omstendelig skifte på Rud i 1680. Både Torbjørn og Christopher hadde etter hvert samlet seg gods i Rud, dels ved kjøp og dels ved makeskifte. Retten så

ingen annen utvei til å løse floken, enn å la barna etter Torbjørn Helgesen og Christopher Gautesen få hver sin halvpart i garden. Så hadde Christopher for sin kones arv etter sin far i Ørpen handlet til seg halvparten i garden Havik i Lunder i 1663, samt nabogarden Uggan. Havik hadde så broren Engebret Gautesen og hans kone Ragnhild Torbjørnsdatter fått.

Engebret Gautesen Hjelle og Ragnhild Torbjørnsdatter hadde fire barn, alle nevnt på samme skifte i 1680:

1. Elling Engebretsen Havik. Det er skifte etter ham på Havik i 1717. Han var gift med Anne Olsdatter Hovland, som døde i 1726.
2. Per Engebretsen.
3. Marte Engebretsd. Hun ble g.m. Torkel Olsen Snodalen. Navnet Snodalen er forlengst gått i glemmeboken. Garden kalles nå Øy'gar'n eller Ødegarden.
4. Guri Engebretsd.

Anne Olsdatter, Elling Haviks hustru, var også av gammel Gulsvik-ett. Hun var datterdatter av Paul Clemetsen Oppegården og Johanne Pedersdt. Hennes foreldre var Rønnaug Paulsd. og Ole Olsen Hovland. Ole kom sannsynligvis fra Flå i Hallingdal og fikk Hovland med sin Rønnaug, som hadde arvet godset av sin far. Det er skifte etter Rønnaug Paulsdatter på Hovland 24. august 1698.

Skifte etter Elling Engebretsen Havik, g.m. Anne Olsdtr. Hovland, er datert 5.-4.-1717. Følgende barn er nevnt (i alt 11):

1. Engebret, 25 år.
2. Ole, 20 år.
3. Goute, 18 år.
4. Clemet, 12 år.
5. Joen, 10 år.
6. Ragnil, 27 år.
7. Bergit, 22 år, g.m. Elling Torbjørnsen Strømsod. (Rud og senere Heieren, Tyristrand).
8. Rønnef, 15 år.
9. Marthe, 14 år.
10. Johanne, 7 år (Det er henne det er skifte etter i 1785).
11. Goro, 6 år.

Boets brutto: ca. 382 rdl.

Boets netto: 358 rdl.

I kontanter: 100 rdl.

Dessuten jord: 1. Garden Havig der skylder etter det imellem Torbjørn Nubsen (Rud) og Elling Engebretsen opprettede makeskiftebrev, dat. 8.3., tinglest 21.10. 1684, med boksel 2 kalveskinn.

2. I plassen Stabech 1 kalveskinn.

Vi går så over til skiftet etter Johanne, 7 år i 1717. Hun er den 10. i ovennevnte søskenrekke (det skiftet som er nevnt i innledningen til denne artikkelen).

Det er skifte 26.2. 1785 etter Johanne Ellingsdatter, død.

Br: 100 - 0 - 0.

Net: 85 - 1 - 11.

Boets formue bestod i avdødes innestående arv etter Rønnaug Andersdt. Havik. Og så regnes slekten opp:

I. Broder: Engebret Ellingsen. Død. G.m. Rønnaug Andersdt, død. (Hun var fra Lundesgaarden). Deres barn:

1. Elling Engebretsen, død. (Han hadde vært trolovet med datter av lensmannen Jon Haagensen Narverud, Marte Maria Jonsdt. Berg, men døde før bryllupet). Barn:

a) Maren Helvig Ellingsdt., g.m. Narve Fonchalsrud.

2. Helge Engebretsen, død. (Han var g.m. Rønnaug Ellingsdt. Hovland, Lundesgaarden). Barn:

a) Elling, myndig.

b) Erich, ved rytteriet i Jylland.

c) Trond, 20 år.

d) Anders, 16 år.

e) Giertrud g.m. Aslach Sundersen (Sindresen).

f) Kari g.m. Ole Andersen i Flå annek. g) Rønnaug, g.m. Thor Olsen Grøtterud i Ådalen.

(Helge Engebretsen eide Enger i Soknedalen, og flyttet på sine eldre dager til Juvet).

3. Anders Engebretsen, død. G.m. Inger Gundersdt. Barn:

a) Elling Andersen, 24 år.

b) Gunder Andersen, 21 år. «Ved Rytteriet i Kiøbenhavn».

c) Engebret, 14 år, Havig.

d) Rønnaug, 26 år, Havig.

e) Bergit, 19 år, Havig.

Nedre Havik.

4. Knud Engebretsen, død. G.m. Aase Gundersdt., død. Barn:
- a) Ole, myndig, boende i Krødsherad.
5. Erich Engebretsen, Medbøen i Flå.
6. Barbro Engebretsd., død. G.m. Hans Ellefsen Sandager. Barn:
- a) Elling Andersen, gift, Kile-eie, Ringerike.
 - b) Engebret Hansen, 22 år, tjener på Øst-Veme.
 - c) Rønnaug Hansdt., 20 $\frac{3}{4}$ år, i Christiania.
 - d) Eline Hansdt., 21 år, «tjener på Ødegaarden her i Sognet».
7. Sigri Engebretsd. G.m. Joen Sessrud.
8. Anne Engebretsd. G.m. Elling Clemetsen i Krødsherad.
9. Giertrud Engebretsd. G.m. Paul Knudsen, ved Eger.
- II. Broder: Clemet Ellingsen, død. G.m. 1. Ingeborg Torbjørnsdt., g.m.2. Jørand Ellefsdt. Barn:
1. Ole, 22 år, nærværende.
 2. Anna g.m. Christopher Svarteruud i Modum prestegjeld.
 3. Ingeborg, 42 år, Hovi-eie, Tyristranden.
 4. Gunild, enke etter Peder Knæken, Tyristranden.
 5. Anna d.y., 18 år, Aker i Soknedalen.
- III. Søster: Ragnhild Ellingsdt., død. G.m. Syver Gundersen, død. (Han var fra Berg i Soknedalen). Barn:
1. Gunder, myndig, til stede.
 2. Ragnhild, 55 år, Slette i Soknedalen.
 3. Bergit, enke etter Knud Olsen Evjua, under Halkinrud i Soknedalen.
 4. Gunild, g.m. Gulbrand Olsen Haukedalen.
- IV. Søster: Bergit Ellingsdt., død. G.m. Elling Thorbjørnsen, død. (Han var fra Rud i Sok-

nedalen og bodde på Strømsodd, seinere på Heieren på Tyristrand). Barn:

1. Thorbjørn, myndig, Tyristranden i Hole.
2. Clemet, myndig- Gørud i Hole.
3. Kirsti, død, g.m. Trond Bergaarden.

Barn:

- a) Asle, myndig, Bergaarden i Hole.
- b) Kirsti g.m. Amund Gulsen i Lier.
- c) Inger g.m. Christen Thømmesen på Modum.
- d) Anna, død, g.m. Ole Bergersen Bergaarden. Barn:
 - aa) Elling, 16 år.
 - ab) Christopher, 12 år.
 - ac) Kirsti, 10 år.
4. Rønnaug g.m. Lars Larsen Solem i Hole.
5. Helge g.m. Jens Trulsen. Averøen i Hole.
6. Anna g.m. Erich Svendsrud i Hole.

V. Søster: Rønnaug Ellingsdt, død. G.m. Helge Gulbrandsen Halkinrud. Barn:

1. Elling, myndig, Halkinrud.
2. Gulbrand, myndig, Solhaug.
3. Asle, myndig, Halkinrud.
4. Ole, myndig, Rognerud i Ådalen. Fra ham stammer Rognerud-ætten.
5. Anna g.m. Joen Flaskerud.
6. Astrie g.m. Simen Ellefsen på Evjua under Halkinrud.
7. Barbro, død, g.m. Ole Halvorsen Tytoden i Ådalen. Barn:
 - a) Harald, 19 år, Ådalen.
 - b) Helge, 16 år, Ådalen.

VI. Søster: Marta Ellingsdt, død. G.m. Joen Trulsen Flaskerud. Barn:

1. Truls Jonsen Flaskerud.

VII. Søster: Goro Ellingsdt, død. G.m. Ole Jestsen Haugen, (Strømsoddbygda). Barn:

1. Mari g.m. Lars Narvesen Redalen, Krødsherad.
2. Anna g.m. Helge Olsen Bierche.

Som vi ser har vi nå i visse ledd fått slektsopplysninger om Havik-ætt i fem generasjoner.

I. Gaute Hjelle, g.m. Marte Ellingsdt. Lerberg.

II. Engebret Gautesøn Hjelle, g.m. Ragnhild Torbjørnsdt. Rud.

III. Elling Engebretsen Havik, g.m. Anne Olsdt. Hovland.

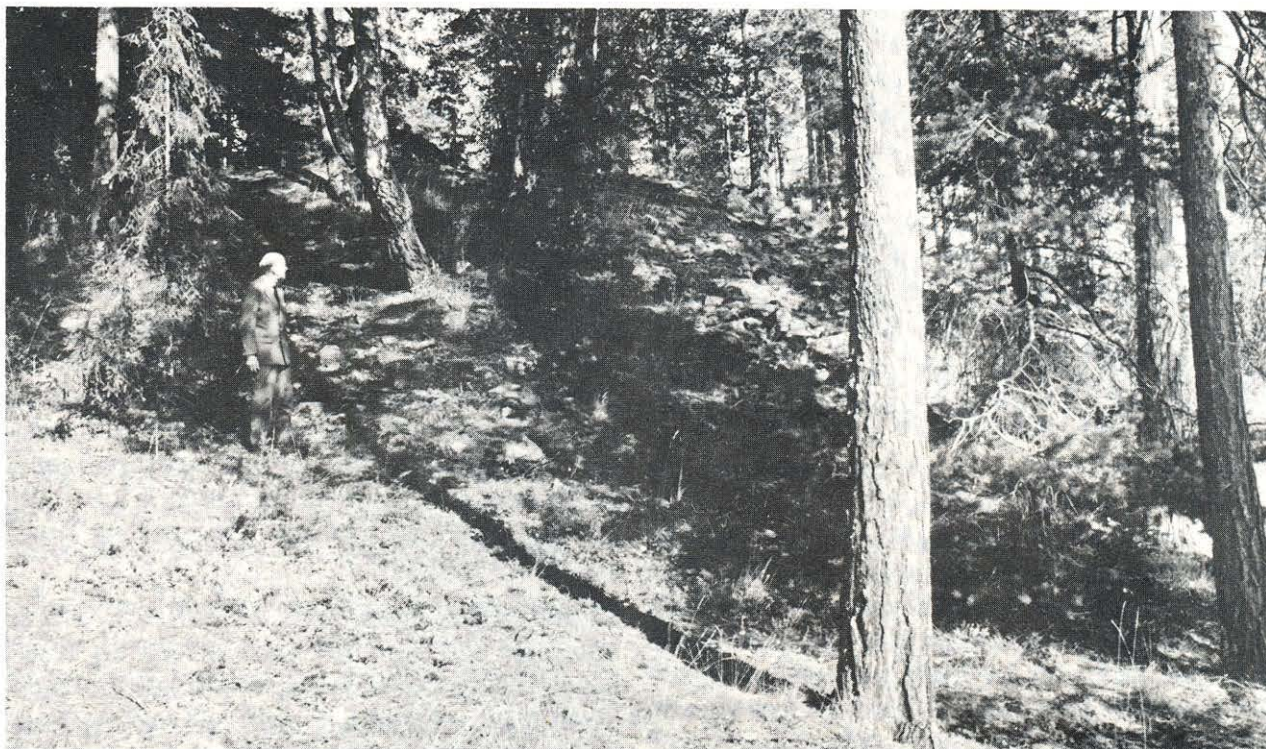
IV. Engebret Ellingsen Havik, og hans søsken. Engebret var gift med Rønnaug Andersdtr. Lundesgaarden.

V. Barn nevnt i skiftet av 26.-2.-1785.

Skiftet oppgir også for enkeltes vedkommende barnebarn og til og med barnebarns barn, altså generasjon VI og VII.

I Solbergs artikkel om Anders Andersen Holst er det på s. 43 i Ringerike 1978 kommet inn en trykkfeil: Korgerudætten - skal være Krogsrudætten.

Røysa ved Haug gård ved Tyristrand.

Ringerike i bronsealdertid

ARNFINN SYVERTSEN

Hver gang jeg har passert Hauggårdene på Nakkerud, har jeg forgjeves speidet etter en haug i naturen som burde være opphavet til dette navnet.

Så for noen år siden kom det økonomiske kartverket over Ringerike med markering av alle faste oldminner. Og her fant jeg løsningen på dette navnespørsmålet. En rune-R var plassert på kartet helt ned ved stranden på Haugstangen. Et besøk her åpenbarte et av de prektigste oldminner vi har på Ringerike, en storrøys over 25 meter i tverrmål.

Gårdsnavnet Haug må tydeligvis føres tilbake til denne storrøysa, eller «haugen» som var det gamle navnet.

Den må ha eksistert i mere enn 1000 år før Haugsgården ble til.

Skikken med å lage slike storrøyser av stein kan vi føre tilbake til eldre bronsealder (1500 til 500 f.Kr.).

En annen hjelp vi har for en datering så langt tilbake i tid er beliggenheten. Bronsealder-røyser ligger ikke nær eller med utsikt til en bestemt gård som røyser og hauger i senere tid gjorde, – de ligger ved sjø, elv eller oldtidsveier, ofte langt fra der folk holdt til. Det må bety at de er bygd opp av folk som hadde sitt utkomme ved å trafikere her, altså helst profesjonelle handelsfolk.

Og spørsmålet her blir: Var det virkelig slik at man drev organisert handel i forbindelse med båttrafikk på Tyrifjorden for 3000 år siden?

Ja, det ser faktisk ut til at det var tilfelle. Denne artikkelen vil prøve å vise dette.

Haug gård, Tyrifstrand.

Det er en historisk kjensgjerning at det ved overgangen fra yngre steinalder til bronsealder med utgangspunkt i det østlige Middelhav (Kreta og Mykene) bredte seg en handels- og skipsfart-kultur over hele det europeiske kontinent, og bl.a. tvang fram båttyper som var skikket til lange havturer.

Via Danmark (Jylland) nådde denne fjernhandel helt opp til vårt land.

Ved å lokalisere typiske bronsealderroyser (som den på Haugstangen) kan vi langt på vei gjenoppdage bronsealderens handelsruter fra Oslofjorden opp til Tyrifjorden, og videre innover i landet på Sperillen og Randsfjorden til de store skog- og fjellområdene der de attraktive byttevarer var å finne.

Handelshøvdingene lenger syd på var ute etter typiske luksusvarer som pelsverk av mår og røyskatt, reinsdyrskinn, horn og kanskje slaver.

Før vi går videre i denne historiske utredningen, bør vi gjøre oss kjent med hva bronsealdermenneskene har etterlatt seg her på Ringerike.

Røysa på Haugstangen er det største fornminne fra bronsealder i vårt distrikt. Den har et tverrmål på ca. 25 meter og er fem til seks meter høy.

Doktor Thaulow på Modum Bad foretok en utgraving av røysa i begynnelsen av dette århundre, men skal ikke ha funnet noe. Mange slike røysar har ved utgraving ikke gitt funn, og det betyr at de var minnehauger eller offerhauger. Vi kan tenke oss at handelsekspedisjoner som passerte til og fra den sørlige en-

de av Tyrifjorden, søkte inn på denne flate, innbydende tangen for mat- og hvilepauser, eller de hadde nattelæger her. Som takk til maktene for heldig tur kan det ha vært skikk at de bar stein på røysa, steinen fant de på stranda.

La oss nå ta for oss den andre storrøysa på Ringerike som ligger på vestsiden av Sperillen noen hundre meter nord for gården Ringerud. Røysa ligger høyt over vannspeilet ut på en tange. Tverrmål er ca. 18 meter og høyde tre meter. Både størrelse og beliggenhet vitner om at her har vi en storrøys fra eldre bronsealder. Lokaliteten her kalles «Gullhaugen». Dette navnet er usedvanlig, kanskje kan vi ha lov til å gjette på at navnet skriver seg fra et gullfunn i haugen?

Denne røysa, enda mere enn den på Haugstangen, kan bare forklares ut fra en viktig farled på Sperillen. Det er vel de samme folkene som har markert sin tilstedeværelse både på Haugstangen og på Gullhaugen ved de øde strendene på vestsiden av Sperillen.

Jeg har hørt gamle folk fra distriktet nord for Sperillen fortelle at i gamle dager var det skikk å ro til Nes kirke fra 5 km. nord for Haugsrud i Begnadalen. Så vi kan gå ut fra at bronsealderfolkene nådde så langt med sine båter.

I bronsealderen lå våre distrikter så mye lavere enn nå, da det var mulig å ro fram til Skotselva, derfra var det å føre varene litt over en mil fram til Bergsjø. Røysar på en øy her stammer sannsynligvis fra bronsealderen. Fra Bergsjø kunne de med letthet dra båtene opp den såkalte «Kanalen» opp i Tyrifjorden. Avstanden er bare noe over 100 meter. Så var det robart helt opp til Hønefossen. Men også her var det et kort stykke over land fram til Støa ovenfor Hofsfoss.

Ingen steder på Østlandet kunne folk komme så langt inn i landet ad vannveier som på denne ruten.

I Tyrifjorden har vi røysar på Svartøyene, Lemostangen og på et par av øyene i Steinsfjorden. De har alle sammen «bronsealderbeliggenhet». På Dehli, Berg, Hval og Bølgen ligger det røysar som kan antyde en rute fra innerst i Steinsfjorden og over til Jevnaker i Randsfjorden.

Så må nevnes en gruppe røyser på østsiden av Tyrifjorden nær Berget på et smalt område mellom Osloveien og strandkanten. En av disse røysene ble gravd ut i året 1900 og ga et svært viktig funn, en bronsekniv som med sikkerhet kan tidfestes til eldre bronsealder.

I hele Norge har de 1000 årene, som er bronsealdertid, bare etterlatt ca. 700 bronseting, av disse er bare en håndfull funnet på Ringerike. De noenlunde sikre funn fra denne tiden nevner jeg her:

Kløviken med bronsekniven som er nevnt ovenfor.

Gomnes med et sikkert datert sverd.

Mo med en sikker celt av bronse.

Skalstad (Gullerud) med pålstav av bronse.

Skøyen med deler av dolk og ring av bronse.

Videre bronseting fra Svartøyene, Frok og Borger som er vanskelig å tidsbestemme.

Røysene og helleristingene på Berget ligger så nær hverandre at det bør være en sammenheng her – i tid.

Ristingene på Berget er tegnet inn på en loddrett sandsteinsvegg som stuper ned i vannet. Den finkornede glatte sandsteinen har bevart ristingene usedvanlig godt, til tross for at de har vært utsatt for mere enn 3000 år av vann og frost og sjøsprøyt fra fjorden.

Det er i alt seks skip som er hogd inn i fjellveggen. Tre av skipene er utstyrt med 14-15 loddrettstående streker som angir antall av roere. Altså båter som er så store at det er nærliggende å tro at de også har seilt på større havstrekninger, og at det er de samme skutene som har brakt varene fra og til Danmark.

Ristingene er både i form og hoggeteknikk så profesjonelt laget at det neppe er folk fra innlandsdistriktet Ringerike som er mester for dem. Det må være spesialister med lang trening og erfaring bak seg, fra de store helleristingsområdene i Østfold og Bohuslän.

Dette forhold skulle tilsi at det var fremmede fra Oslofjord-området – ja, kanskje fra Danmark, som åpnet fjernhandelsrutene her i distriktet.

En liten detalj på et av Berget-ristningene må nevnes fordi den er med på å gi en sikker datering til eldre bronsealder. Ved enden av nedre

kjølbord er hogd inn en poselignende figur. Denne detalj fins bare på noen få norske ristninger. På et krummet bronsesverd fra Sjøland fins en liten ristning som forestiller et skip med nettopp denne posen. Disse krumsverdene var bare i bruk i eldre bronsealder.

Noe ytterligere bevis for at disse ristningene er fra eldre bronsealder, trenger vi ikke.

Også denne posen, som er forklart som en fastsittende styrefinne, og som fins på flere danske ristninger, kan indikere at handelsmennene på Tyrifjorden på den tiden virkelig var dansker.

Vi har også ristninger på en stor stein like bak den gamle skolen på Sundvollen. Den er adskillig forvitret, men en kan øyne fire skip, tre konsentriske sirkler og fire groper. Det største skipet har 8-9 opprettstående streker. Båtene er enklere i konstruksjon enn de på Berget, og hoggeteknikken synes mer primitiv også. Figurene vender ut mot vannet og viser at båtferdene også gikk inn i Steinsfjorden.

Det kan virke forbausende at et distrikt med relativt livlig bronsealderhandel har gitt så få oldsaker fra denne tid. Men det kan ha sin forklaring.

Danskene hadde allerede fra tidlig steinalder hatt handel ikke bare med høykulturene i Middelhavs-området, men også med norske områder. De mange funn av dansk flint og ferdiglagede flintsaker viser dette.

Når danskene også i bronsealder fulgte med i den rivende utvikling av handel og sjøfart som Kretakulturen og litt senere den minoiske kultur skapte, var grunnen det sterkt ettertraktede danske rav. Skal vi våge å antyde at også kostbart pelsverk fra Norge som mår og røyskatt var med i det danske varetilbudet?

Danskene selv var nok ute etter det nye kostelige metallet bronse, og vi finner da også tusenvis av bronser bevart fra denne tid i Danmark. Når bronsene bare i et ytterst lite antall nådde opp til Norge, var grunnen at danskene var et rikt handelsfolk, og fordi folk her oppe var mere interessert i flintdolker. Det var et særdeles anvendelig universalredskap. Både på Ringerike og Modum har vi en sterk konsentrasjon av slike dolker eller kniver som de heller burde hete. Mange av disse er hogd med en så fremragende teknikk at bare dan-

skene på den tid kunne mestre dette i hvert fall i Nord-Europa.

Men fra bronsealderen har vi også tallrike funn av et «norsk» redskap, nemlig skafthull-øksene, og de forteller ikke om internasjonal fjernhandel, men om den jevne bondebefolkningen. De er det eneste egentlige jordbruksredskap fra denne tid, enkle og grovt tilhogg av steinmateriale som kunne finnes nesten hvor som helst.

Et funnkart som viser hvor disse øksene er funnet på Ringerike, er opplysende om den tids jordbruksstruktur. De er nemlig funnet spredt over hele området også der det senere ikke ble drevet korndyrking. Det forteller at det da ikke fantes gårder i vår mening med gård. Familier hadde sine flokker med husdyr som ble drevet omkring der det i øyeblikket

var beite å finne. Funnstedene for skafthull-øksene tror vi markerer små åkerflekker som de maktet å dyrke opp og inngjerde mot skadedyr. Avkastningen av dette åkerbruket ble vel ikke mere enn til en liten avveksling i kosten i ny og ne. Ellers levde de av produkter fra husdyr, og det fiske og jakt kunne gi.

I det hele må det medgis at siden dette tidsavsnittet på 1000 år har etterlatt så få funn, må materialet «presses» mere enn rådelig.

Vi må hjelpe oss med å bruke fantasien til å tvinge fram hypoteser som kanskje ikke vil holde i all framtid.

Vi må bare vente på heldige funn som kan avsanne eller styrke de mere løse formodninger vi i dag har om bronsealderen på Ringerike, og forøvrig ellers i landet.

Gomnæs-miljøet

THURE LUND

MUSIKERE OG KOMPONISTER

Gomnæsmusikken i Hole var et begrep gjennom hele forrige århundre og langt inn i det vi lever i. – «På Gomnæsgårdene kan nesten alle spille ett eller annet instrument», – var vanlig mening på Ringerike for hundre år siden. Og det musikkmiljøet som ble utviklet her, var da også noe utenom det vanlige. I de senere år har imidlertid tradisjonen om dette holdt på å forsvinne. Men etter at notesamlingen etter Hans O. Gomnæs i 1977 ble funnet på et loft hos Olaf Fure på Øst-Modum, har interessen for dette spesielle miljøet tatt seg opp igjen.

En kan spørre hvordan det hele kom i gang. En har jo lite av sikre kilder å holde seg til fra den aller første tiden. Det vi vet er hva eldre mennesker har fortalt, og da i første rekke eldre slektninger, som selv har snakket med de gamle spillemenn. I den forbindelse kan vi nevne Ragnar S. Grude, som er dattersønn til Anton Gomnæs, f. 1860. Anton var sønnesønn til den første organisten i Hole, Gudbrand Nilsen Gomnæs f. 1777. Vi skulle ta mye feil om ikke han nettopp er den mannen som gjennom en sterk interesse for musikk, fikk naboer og

Første rekke fra venstre: Aslaug g. Wassum, Anton Gomnæs, Odd Lyche Gomnæs, fru Martha Helene f. Lyche, Sigrd Lyche g. Tønsberg, Solveig g. Skuteng.
Annen rekke (stående): Øvind, Elna g. Bentzen, Gjermund, Trygve, Eilif, Ragni g. Grude og Harriet g. Randers.

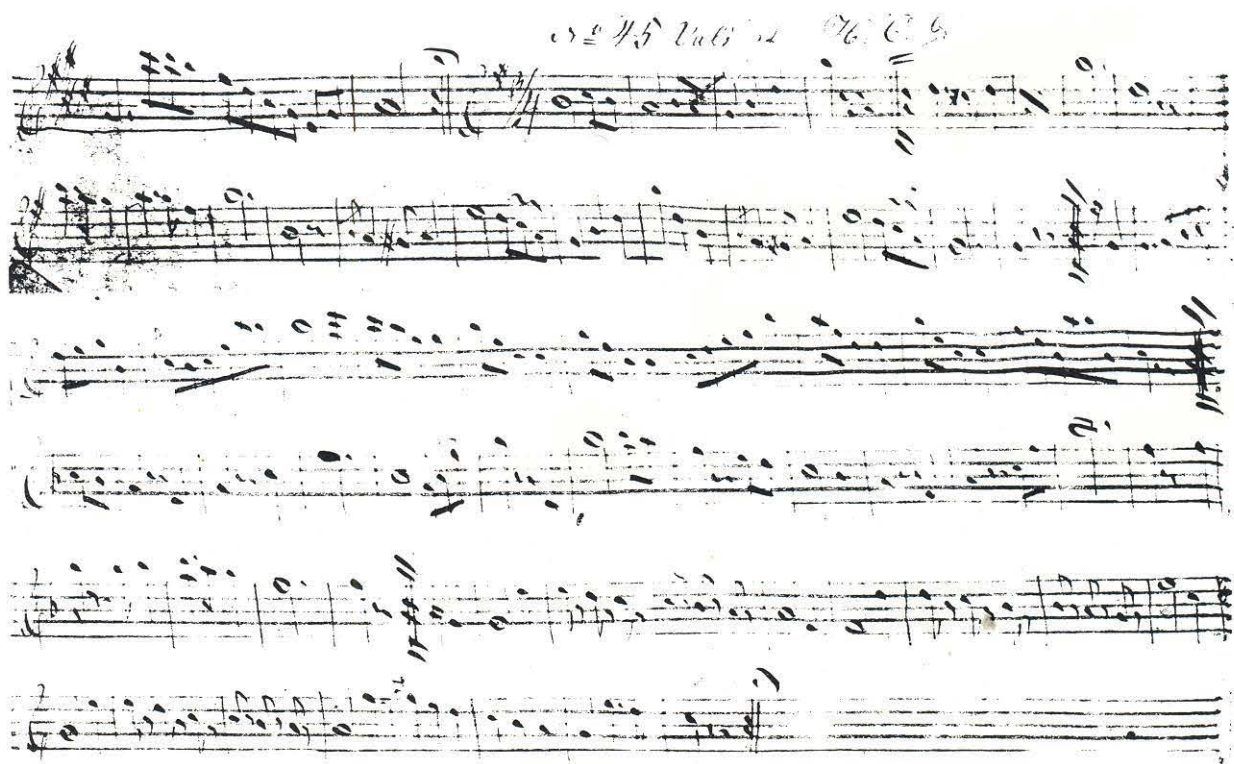
Hans O. Gommæs.

andre med seg. I den tiden var jo musikk det fremste underholdningstilbud, og en måtte utøve den selv. Også gjennom Torolf Fure på Øst-Modum har vi fått verdifulle opplysninger som kan hjelpe til å sette «bitene» sammen.

DEN FØRSTE GOMNÆSMUSIKKEN

En skulle tro at Gudbrand N. Gommæs var klar for sin organistgjerning i 20/25-årsalderen. Som organist hadde han lært noter, men vi vet ikke hvor. Det er tydelig at han har hatt stor innflytelse på musikken i nærmiljøet. Gudbrand fikk to sønner, Nils f. 1812 og Anders f. 1821. Nils ble organist etter sin far, mens Anders ble en kjent instrumentmaker og orgelbygger. Gudbrand hadde også en datter, Emilie, som var organist.

En rekke Holemusikere som skulle gjøre seg gjeldende i Gommæsmusikken, er faktisk født i samme tiåret. Vi nevner Hans O. Gommæs f. 1811. Jørgen Rytterager f. 1809, Anders A. Dæhli f. 1812, og Ivar Rytterager f. 1818. Alle kan ha lært noter hos Gudbrand N. Gommæs sammen med sønnene. Nils f. 1812 og Anders f. 1821. Blant disse finner vi sikkert flere som var med i den første Gommæsmusikken. Den har

Vals nr. 45, av Hans O. Gommæs.

Vals nr. 9, av Anders Dæhli.

kanskje satt sterkere spor etter seg enn vi har vært klar over.

Midt i forrige århundre ble Gomnæsmusikken kjent over store deler av Østlandet. Hans O. Gomnæs, har fortalt sin dattersønn Torolf Fure, at «musikken» bestod av 4-5 personer, med feler, cello, kontrabass og klarinett. Hvem som spilte hva er ikke kjent, men Ragnar Grude har fortalt at hans morfar, Anton Gomnæs, sa at musikerne ofte byttet instrumenter. De fleste spilte på flere av dem.

Gomnæsmusikken spilte ikke bare på Ringerike. Både Hans O. Gomnæs og Anton Gomnæs har fortalt til våre kilder at det var spilleoppdrag helt opp til Land og Valdres, og musikerne kunne ofte være borte lange tider. De fleste av disse musikerne hadde gård og eieendom, og det sier seg selv at det kunne gå ut over driften. Vi ser da også at det ikke gikk så helt bra med økonomien for flere av dem.

Da notene etter Hans O. Gomnæs ble funnet på Fure, Øst-Modum, i 1977, kom det også for en dag at flere av disse musikerne skrev melodier selv. Således har vi funnet noter som er signert foruten av Hans O. Gomnæs, også av Anders G. Gomnæs, Ole H. Gomnæs, Anders Dæhli, Ivar Rytterager og en O. Aarvold, som man ikke har klart å «oppspore».

All noteskrivingen er meget dyktig utført, og det er ingen tvil om at de har hatt en god læremester, – trolig organisten Gudbrand N. Gomnæs.

DET SKAPES ET MILJØ

Ut fra den første Gomnæsmusikken ble det skapt et sterkt musikk- og sangmiljø i Hole. Foruten stryke-ensembler som spilte til dans, kom det i gang både et mannskor under ledelse av kirkesanger Ole Hurum og noe senere et hornorkester.

I 1859 flyttet Hans O. Gomnæs fra gården sin (nordre, nedre Gomnæs). Han kjøpte da en av Fure-gårdene på Modum og flyttet dit. Hans sønn, Ole H. Gomnæs, startet litt senere et hornorkester på Øst-Modum. – Fra 1870-årene kjenner man navnene på de fleste som var med i dette korpset. – Ole H. Gomnæs hadde, sammen med sin far, også tilknytning til et sangkor på samme stedet. Gamle notater viser at Ole H. G. hadde vært med i koret som kirkesanger Hurum ledet. På den måten hadde han fått kjennskap til korsang. Rimeligvis har han også forsøkt seg på blåseinstrumentene før familien flyttet til Fure.

ORGELBYGGEREN

Når bitene av alt materialet skal settes sammen, aner det oss at miljøet på Gomnæs ble dannet omkring sønnene til Gudbrand Nilsen Gomnæs, Nils og Anders. Nils ble organist etter faren, og søkte sikkert ut etter impulser når det gjaldt musikk. Men han var også sparebankkasserer ved siden av at han var gårdbruker. Anders ble kjent som en dyktig orgelbygger. Han har bl.a. bygget orglene i Bønsnes kirke og Metodistkirken i Hønefoss. Det var til ham alle «musikkgjestene» kom. Ved

Nils Gommæs

Anders Gommæs

siden av å bygge orgler, bygde også Anders Gommæs en mengde feler, kontrabasser og celloer. Det er vel nær å tro at akkurat dette verkstedet skaffet instrumenter til mange musikkinteresserte ungdommer i Hole omkring midten og slutten av forrige århundre. Verkstedet ble overtatt av Anton Gommæs, og virksomheten ble holdt vedlike i mange år. Ragnar Grude forteller at han selv så tretten feler i verkstedet til Anton Gommæs.

ITALIENERE OG LINDEMAN?

De melodier som ble funnet etter Hans O. Gommæs, også de som var skrevet av hans musikkamerater, har en egen, spesiell klang. Det kan være grunn til å spørre hva dette kan skyldes. Anton Gommæs har fortalt til Ragnar Grude, forøvrig understøttet av Torolf Fure, at det i gammel tid var mye folk på Gommæs. Hit kom spillemenn fra Hallingdal og Valdres og bodde der i dagevis. Og det ble spilt og diskutert. Noen særlig påvirkning fra disse dalførene er ikke å spore. Det ser snarere ut til å være motsatt. Det blir også fortalt at det ofte kom «lirekassmenn» til Gommæs. Disse var utlendinger, som oftest italienere, og som regel dyktige spillemenn. På Gommæs fikk de reparert sine lirekasser på verkstedet til Anders. Gjennom disse fremmede fikk nok Gommæsmusikerne mange impulser.

Et annet moment kan også ha betydning. Det er kjent at Gommæsmusikerne hadde omgang med den store Ludvig Lindeman. Det er ventelig organisten som har hatt forbindelsen med ham, og den må ha vart i mange år. Anton Gommæs ble da også sendt til Kristiania og gikk i lære hos Lindeman en tid. Men han fikk den attest av mesteren at han ikke kunne lære ham så mye mer om noter. – «Det Anton

Gommæs trenger er øvelse», – sa Lindeman. Når en hører de gamle Gommæsmelodiene, kan en ane at komponistene også har fått annen påvirkning enn fra vanlig gammel norsk bygdemusikk. Har de også en bakgrunn fra italienerne og Lindeman?

Etterhvert falt generasjonen fra 1820-årene fra, og det ble i første rekke sønnen til Anders G. Gommæs, Anton Gommæs f. 1861, som kom til å føre tradisjonen videre. Med ham nådde Gommæsmusikken toppen. Han ble gift med Martha Lyche, som var en dyktig pianistinne, som ble meget benyttet ved konserter. Anton og Martha fikk 11 barn, som alle var musikalske og utøvende musikere.

Anton Gommæs har fortalt Ragnar Grude at han ledet både hornorkester og blandet orkester med opptil 30 medlemmer. Disse store orkesterne ble benyttet på hjemlige trakter. Men også han hadde 5-6 manns orkester som tok spilleoppdrag utenfor bygdas grenser, – etter mønster fra den første Gommæsmusikken. Et høydepunkt i Gommæsmusikkens historie var da den spilte på Sundvollen under kongebesøket omkring 1910.

I «Ringerike 1981» vil vi komme tilbake med en fyldig omtale av Anton Gommæs og hans familie.

FREDRIK WILHELM GOMNÆS

Fredrik Wilhelm Gommæs, f. 1868 var jevnaldrende med Anton Gommæs, og fikk sin første opplæring i musikk og noter av naboer og kjente – har han selv sagt. Det vil vel med andre ord si i hjemmet til Anton Gommæs. Allerede som ung gutt reiste Wilhelm Gommæs til Kristiania, der han ble med i artillermusikken. Dette viser vel også at det allerede tidlig hadde vært et hornmusikkmiljø i Hole. Fr. Wilhelm Gommæs studerte musikk i Tyskland i mange år, og etter oppdrag i Bergen endel år, ble han tilslutt dirigent for divisjonsmusikken i Kristiania, med rang av musikkøyntant og musikkinstruktør.

Fr. Wilhelm Gommæs har skrevet en rekke betydelige sangkomposisjoner og marsjer. Han ble forøvrig kjent fordi han sammen med Ole Olsen og Oscar Borg gikk inn for å fornorske militærmusikken. Han var også kjent som en dyktig fele- og cellospiller.

Fr. Wilhelm Gommæs er nok den fra Gommæsmiljøet som er blitt mest kjent utenfor

bygdas grenser. Men det spørres om ikke Hans O. Gommæs og Anton Gommæs m.fl. har betydd mer for musikklivet i Hole. Se «Jul på Ringerike» 1925.

RYTTERAGER OG DÆHLI

To familier som var sterkt inne i bildet i denne musikkpoken i Hole, var Rytterager og Dæhli. Eldre folk har fortalt at det var et rikt musikkmiljø også på disse gårdene. I noteheftet etter Hans O. Gommæs er det melodier som er skrevet av Anders Dæhli og Ivar Rytterager. I boken Ringerikske Slechter av Lagesen er Ivar Rytterager nevnt som en dyktig felespiller og komponist.

Familien på Rytterager var øyensynlig meget musikalsk. Foruten at både Ivar og Jørgen var aktive spillemenn, hadde Ivar døtre som ble kjent for sine musikalske evner. Den eldste Johanne ble gift med lege H.J. Thue, Kristiania, og var en kjent pianistinne mens en yngre, Mimmi Emilie, ble gift Hansteen. Hun ble en kjent sangpedagog i Kristiania i forrige århundre.

Ivar Rytterager var øyensynlig en mann med stort pågangsmot. Han studerte jus, og ble tilslutt kongelig fullmektig i Revisjonsdepartementet. Han var også meget interessert i friluftsliv og sport, og arbeidet mye med vedlikeholdet av Krokkleiva.

Ivar Rytterager

Vals nr. 33, av Ivar Rytterager.

Den Kirkelige Konfirmasjon

ARNE B. BANG

Med kort tids mellomrum har Ringerikes Museum mottatt som gave 2 salmebøker. De er begge trykket i Christiania i 1858. Bøkernes tittel er omstendelig: «Evangelisk-Christelig Psalmebog tilligemed Collecter, Epistler og Evangelier, Vor Herres Jesu Christi Lidelses-Historie, Kirke- samt andre bønner til brug ved Kirke- og Huus-Andagt».

Begge salmebøker er opprinnelig blitt gitt til en konfirmant, og såvidt forstås er det menigheten, som har stått bak gavene. Sammen med salmeboken fulgte også en seddel med en inskripsjon som kunne gi mottageren et ord med på livsveien.

Den ene salmeboken var tildelt Olava Olsdatter Berg (Haugsbjgd) ved hennes konfirmasjon i 1861. På seddelen som fulgte med, sto følgende vers skrevet med vakkert utførte gotiske bokstaver:

*Grib i Tro din Frelzers Haand
fra Gud Fadens eget Hjerte
bringer Kjærlighedens Aand
Lindring i al Livets Smerte.*

Den andre salmeboken er skjenket Museet av fru Ellen Margit Eken, født Dæhli, som bor i Oslo. Det var hendes bestemor, Ellen Marie Gudbrandsdatter, født på Nordre Semmen gård i Ytre Ådalen 11. mars 1848 som fikk salmeboken til sin konfirmasjon i 1863. Også til denne hørte en seddel med vakkert utført påskrift med praktisk talt samme slags bok-

Haug Kirke

staver, som dem vi har idag. Påskriften her var et bibelord:

*Jeg, et Lys er kommet til Verden for
at hver den som tror på mig, skal ikke
blive i Mørket. Joh. 12, 46.*

Ved sitt giftemål kom hun til Gravlie gård, Nes i Ådalen, hvor hun levet til hun var nesten 84 år (død 20/1 1932). En vakker nekrolog i Ringerikes Blad er skrevet av fru distriktslege Borghild Røsseng:

*Det tynnes i de gamles rekker her på Nes. Et nytt tomrum.
Fru Ellen Marie Gravlie, Gravlie gård, er borte.
Som hun gikk der på tunet i solstrefet idag og syntes det
var så vårilig – hendte det. Rammet av et slagtilfelle seg
hun stilt sammen, sov sig trygt og godt inn til siste søvn.
Savnet vil bli stort efter den gamle, ikke bare for hennes
barn og barnebarn, for hvem hun betydde så meget, men
også for oss andre, der var så lykkelige å kunne regne oss
blandt hennes venner. Tross de snart 84 år var hun ung i
sinn, like åndsfrisk, i besiddelse av en enestående hu-
kommelse og et lyst, godt humør. Slik som hun kunde
fortelle fra gammel god tid, da der levdes et strevsomt,
nøisomt men allikevel lykkelig liv! Hun virket slik på en,
at man kunde lenges efter å sitte i stuen der og høre
henne fortelle – fornemme velviljen, godheten, der forme-
lig strømmet en imøte og varmet like til hjerteroten.
Den som kjente dig, Ella, den vet, at ingen var mer enn dig
beredt til siste reis. Lykkelig, forventningsfull gikk du der
så stilt, – til det skjeddte derute i solen med vårens hilsning
til dig.
Takk for din godhet, kjære gamle Ella, takk for hvad du
var for oss alle!
Nes i Ådal 21. januar 1932.*

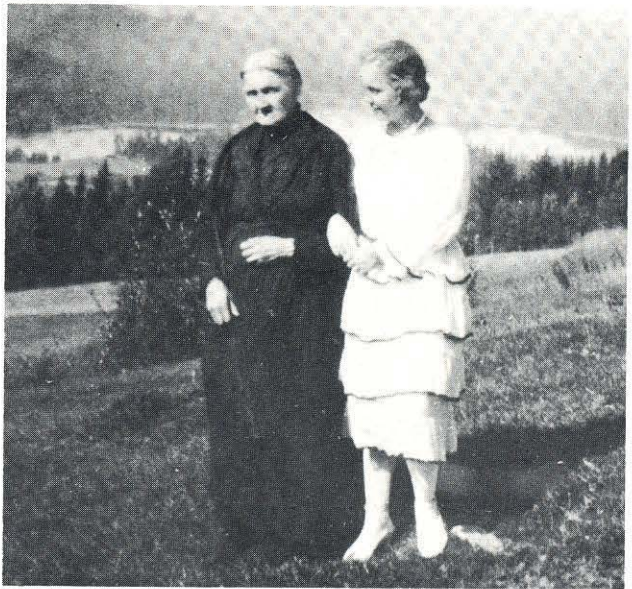
At den gamle damen var religiøs og hadde holdt fast ved den tro, som ble nevnt i hennes

konfirmasjonsseddel, går klart fram av nekrologene.

Den opprinnelige konfirmasjon var et av Romerkirkens syv sakramenter. Handlingen ble alltid utført av en biskop. De som ble konfirmert var i regelen voksne mennesker. De ble salvet og biskopen gjorde korsets tegn på pannen til dem som ble konfirmert og uttalte: «Jeg tegner dig med korsets tegn og konfirmerer dig med frelsens salve». Å konfirmere betyr jo egentlig «å bekrefte» og det var troen og medlemskap i den kristne kirke det gjaldt.

Luther forkastet Romerkirkens konfirmasjon som sakrament, men den sørtyske reformator Butzer innførte i 1534 en evangelisk konfirmasjon av barn. Han arbeidet i Strasbourg i Elsass. Barna gjennomgikk en konfirmasjonsforberedelse. Etter denne stod de opp i menighetens påsyn, bekjente sin tro og ble derefter ved håndspåleggelse fra prestens side opptatt i menigheten som nattverd-berettiget.

Efter at den Store Nordiske Krig var slutt i 1720, ble arbeidet med å få en alminnelig skole i Norge tatt opp. Nu skulle folk lære å lese, skrive og regne. Omkring 1740 var retningslinjene trukket opp og regler gitt. Under de vanskelige økonomiske forhold som Staten dengang, som så ofte siden hadde, ble det besluttet at alle utgifter ved skoletjenesten skulle dekkes direkte av borgere og bønder på de steder de bodde. Det gikk derfor langsomt

Ellen Marie Gravlief. Semmen, med et av sine barnebarn, ca. 1920.

med skolens fremgang. Nu har presteskapet på den tiden med sig meget av den kunnskap som også en lærer måtte ha. Fra Kirkens side ble det derfor tatt opp til løsning spørsmålet om å få sørget for at den enkelte ungdom iallfall skulle få den nødvendige undervisning i kristendomskunnskap og da gjerne med menigheten tilstede i kirken når den endelige prøve efter undervisningen skulle foretas. I 1736 kom derfor konfirmasjonen. Tiden var også av en annen årsak moden. Pietismen (av pietas som er fromhet) var kommet, og preget folkelivet og statsadministrasjonen i mange år fremover. Bevegelsen hadde stor bevilgning i København.

Om få år i 1986 kan 250-års jubileum for konfirmasjonen feires. Det er rimelig å tro at denne begivenheten vil gi grobunn for overveielser. Det stadige spørsmål vil komme opp, om hvorledes folkets tro og kristendomskunnskap nu er, sammenlignet med forholdene i den tiden vi har hatt konfirmasjonen med dens forberedende undervisning. For eksempel: I hvilken grad har vi, som lever i vår hektiske tid, den tro, sinnsro og kunnskap om Gud og mennesker, som f.eks. de konfirmanter som er nevnt i denne artikkel utvilsomt hadde. Har vi, som er så flinke, allikevel mistet noe, som vi må plukke opp igjen, hvis vi skal få den samme sjelero som de gamle. Svaret til sig selv får hver enkelt gi.

Viker kirke.

Hauststemning ved Storflåtan.

VEGÅRDSFJERDINGEN

HALVARD LØYLAND

Vegårdsfjerdingen er ei av dei grendene her på Ringerike som har gøymt best på opphavet til gamle namn. Litt av grunnen til det kan ha kome av at bygda låg i dvale i lang tid etter svartedauden i 1349-1350. Mange av gardane der var nedlagde eller blei bruka som setrar og slåttemarker av bønder i Norderhov og Hole. Det eldste namnet ein kjenner frå Vegårdsfjerdingen, er Asleiv Vegastein i 1345. I 1402 og 1424 er namnet på bygda skrivne Walbonde fiordong. Nå er det her som andre stader i landet at danske skreiv norske namn på sin eigen måte slik som Walbonde fiordong. Det er vanskeleg å skjøne innhaldet i val og bonde. For bonde her kan ikkje ha noko med ordet bonde å gjere slik som vi kjenner det. Skal tru om det ikkje er meint botn? I ordlistene har vi

ordet botn som skal skrivast botn på nynorsk og botn eller bunn på bokmål. På desse kantar av landet har uttalen av ordet botn vore bonn, bønn og bønn. Det må vere det ordet vi har i Walbonde fiordong. Med botn her er det vel tenkt botnen (enden) av Steinsfjorden. Ser vi på Oslofjorden, så har den inste fjordarmen både før og nå namnet Bonnefjorden. Tenkjer vi oss om, så har vi i Haug ei lita tjørn som blir kalla Bonntjern eller Båntjern. Det må vere same ordet som i Bonnefjorden.

Så ser vi på ordet fjerding som også er eit gammalt ord. Her og somme andre stader dela dei bygda i fjerdingar etter som heimane låg til. På Romerike var bygdene dela i tredjungar.

I eldste tid gjekk det store vegar mellom landsdelane. Dei vart kalla tjodvegar (tjod er folk) eller allmannvegar. Ein slik veg kom frå Østfold, Oslofjorden, Tyrifjorden, Kroksund og til Stein. Derifrå Steinssletta til Hungerholt, Vegstein, Ringåsen, Tanbergmoen og vidare til Haug og Hadeland. Men på Steinssletta nord for Hungerholt gjekk det ein veg til Bjørnstad, Mo, Norderhov og Tanbergmoen der han møtte vegen frå Vegstein over Ringåsen. Og frå Vegstein gjekk det så ein veg vidare nordover sletta til Vakergardene og derifrå austover til Vegårdsfjeringen. Dette var også skogs- og seterveg for Norderhov og Hole, og veg over Krokskogen til Nordmarka til Oslo.

Slik som garden Vegstein låg, var det eit viktig knutepunkt frå gammal tid. Og etter det futen Iver Wiel fortalde i skriftet sitt frå 1743, hadde det vore ein stor gravhaug på Vegstein. Haugen var utgraven ei 30-års tid før Wiel kom. Det måtte vere ein stor mann som var gravlagd på Vegstein, meinte han. Kanskje det kunne ha vore kong Ring Dagson, og at Ringåsen kunne ha fått namn etter han? Snorre nemner han og at Åshild, dotter hans, var ei av konene til Harald Hårfagre. Med Åshild hadde Harald Hårfagredesseborna: Dag, Ring, Ingegjerd, g.m. Eirik Sveakonge, Gudrød Skirja. Snorre fortel og om Dag Ringson som hjelpte Olav den heilage i slaget på Stiklestad. Men mangt tyder på at kong Ring Dagson må vere ein segnkonge med drag frå riddartida og ei delvis omdikting av hendingar frå livet til Halvdan Svarte.

Men tilbake til Vegstein og Vegårdsfjeringen og namna der. Det er nokså tydeleg at dei to namna må vere av same rot. Det gamle gardsnamnet Vegarstein er sett saman av veg og stein med den gammalnorske eigeforma **ar** som er det same som eigeforma **s** i nyare norsk. På den måten fekk ein Veg ar stein og Veg ars fjerdingen. Den gammalnorske eigeforma **ar** har ikkje falle bort, og **s**, den nyare eigeforma, har kome til, så har folk lese Veg ars fjerdingen. Det har ført til at ein har trutt at det må ha vore ein gard som har heitt Vegard der i bygda, som bygda har fått namn etter. Men nokon Vegard har dei ikkje funne. Og det rare er at departementet har fastsett at den offentlege skriveforma skal vere Vegårdsfjeringen.

Gyrihaugen, frå Migartjørn.

Første del av namnet Walbonde må vi sjå litt nærare på. Val er eit ord som er mykje bruka i naturnamn, og ein kan finne mange former og tydingar. Det er slike ord som val, vale, vala, vol o.a. Det ser ut som at det må ha vore eit moteord ei tid slik som ring var det. Det kunne tyde ein voll, grunt vatn, eit vad, ein rund fjelltopp, ein falk (valr) o.a. Slik var det også med ordet volve er trollkjerring, spåkone. Av volve kom formene valu, val, vala og vale. Namnet kom av at trollkjerringar alltid hadde ein volr er tryllestav. Det var som eit yrkessymbol. Volr har halde seg i fleire former ned til vår tid. Såleis i den gamle treskjereidskapen som blei kalla flygel eller tust. Det var to stavar som var knytte saman med ei sterk reim. Den lengste staven, som dei heldt i når dei trekste, kalla dei handvol, og den dei slo på kornet med, heitte slagvol. Ordet val bruka dei både som fjellnamn og som elve- og bekkenamn. Aust for Vestre Bjonevatnet i Ådal, på grensa til Gran, er det ein rund fjelltopp som heiter Valhugu. Og i Aust-Torpa i S. Land er og ein rund fjelltopp som heiter Vålhovd. Namnegranska-

Utsyn fra Høgåsen.

ren O. Rygh meinte dei to namna fortalde det same på kvar sin måte. Her kan ein også nemne at ein gard som låg på ei avlang høgd, kunne få namnet Hvall som i våre dagar heiter Kvåle eller Hval. I Trøndelag og på Austlandet har vi mange namn med val som elvenamn: Væla, Vola, Våla, Vulu, Val-åa og Valbekken. Når det gjeld Valbekken, må ein ha grunn til å tru at han har fått det namnet fordi han kjem frå Femputtane på sørsida av den runde fjelltoppen Ringkollen. Etter at Valbekken har runne ned over åsane – Åsa – (eit langt høgdedrag) når han målet sitt ved botnen (bonde) av Steinsfjorden. Garden heiter også Valbekken.

Vale kunne også vere det same som varde, der dei brukar tjukk l. Med varde meinte dei i gamle dagar eit synsmerke på fjell og rister, helst til å orientere seg etter, og eit samlingspunkt somme stader. Vardane var lagde opp av små heller og steinar. Peter Lyse seier i boka si «Attved Tyrifjorden» at ordet varde

blir her på Ringerike uttala som **vale** (med tjukk l) slik at Gyrihaugvarden blir uttala Jyruhaug valen.

Før stod det i lærebøkene at Håkon den gode reiste **vitar** (trevardar) på dei høgste fjelltoppane for å varsle når det kom fiendar til landet. Når dei tende vardane, kunne varslinga gå frå landsende til landsende på 7 dagar og bodstikka gjekk frå hus til hus. Det var den tids mobilisering. På Gyrihaugen stod varden for Ringerike. Derifrå kan ein sjå til Oslo i sør og til næraste varde i nord som stod på Høgfjell i Ådal.

I den interessante boka av Reidar Holtvedt som heiter «Historier fra Krokskogen», finn ein namnet Valevølla. Det skal vel vere den gamle Gyrihaugsetra som blei kalla slik. Der møter vi ordet vala på ny. Men kva står vala for der? Tyder det gyger, eller er det ord for rund fjelltopp? Ein må vel helst tru fjelltopp og ikkje kjerringa med staven.

Denne siden skal være blank

Denne siden skal være blank